

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਸਿੱਖ ਬੁਲੇਟਨ

The Sikh Bulletin

A Voice of Concerned Sikhs World Wide

July-August 2010

ਸ਼ਾਵਣ-ਭਾਦੋਂ ੫੪੨ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ

editor@sikhbulletin.com

Volume 12 Number 7&8

Published by: Khalsa Tricentennial Foundation of N.A. Inc; 3524 Rocky Ridge Way, El Dorado Hills, CA 95762, USA Fax (916) 933-5808
Khalsa Tricentennial Foundation of N.A. Inc. is a religious tax-exempt California Corporation.

In This Issue/ਤਤਕਰਾ

Editorial: United States of South Asia.....1
 United States of India, Hardev S. Shergill.....2
 Pakistan and India: The Case for Unification,
 Nasim Yousaf.....6
 The Partition & I: Remembrance of
 Things Past, I.J. SINGH.....11
 1984 – The Sikh Blood-bath in Retrospect,
 Prof. Gurmit Singh Tiwana.....15
 Punjabi & Mongolian? Hardev S. Shergill.....18

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਕਿੱਥੋਂ ਆਈ? ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ
 ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ? ਪ੍ਰੋ: ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ,.....19
 ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਪੁਸ਼ਪਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਸੈਨ ਹੋਜੇ.....26
 ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਅਮਰਵੇਲ
 ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਛਾਈ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮਿਸ਼ਨਰੀ 31

Book Page: The First Anglo-Sikh War,
 Amarpal Singh Sidhu.....36

Editor in Chief

Hardev Singh Shergill

Editorial Board

Avtar Singh Dhama, USA
 Gurpal Singh Khaira, USA
 Gurcharan Singh Brar, Canada
 Dr. Sarjeet Singh Sidhu, Malaysia

Production Associates

Amrinder Singh
 Sachleen Singh

This issue of the Sikh Bulletin is only in electronic format being sent to those whose email addresses we have. If you or someone you know would like to receive it please provide the email address. You may also pass it along to those on your email list.

The views expressed by the authors are their own. Please send the feedback and inputs to:

editor@sikhbulletin.com

Our Website: www.sikhbulletin.com

EDITORIAL

UNITED STATES OF SOUTH ASIA

In my editorial, “United States of India”, that was published in the August 2001 issue of the Sikh Bulletin and is reproduced on the next page, I had made a case for Constitutional change in the post 1947 India to restrict the power of the Central Govt. and give more autonomy to the States. Following that article, in this issue, is the reproduction of a paper presented by **Nasim Yousaf** (Scholar and Author) at the New York Conference on Asian Studies (NYCAS) at Cornell University held on October 9th & 10th, 2009. His thesis is very bold, **“Pakistan and India: The Case for Unification”**. We need many more bold visionaries like him.

When Pakistan was carved out of India it was in two pieces separated by India smack in the middle. The only thing two parts had in common, other than that they were both part of ancient Indian Civilization, was man made religion, Islam. Other than English they did not speak the same language. Muslims in East half of Bengal that became East Pakistan spoke Bengali, the same language as spoken by both the Hindus and Muslims who stayed in west Bengal that became part of India but people in what became West Pakistan spoke Urdu, mixture of Hindi, Persian and Arabic, written in Arabic script. Even their foods were different. It is no surprise that this unnatural relationship did not last long and East Pakistan became Bangladesh.

Just the other day I saw, on television this time, the movie “Gandhi” the second time. Political ambitions of three people, Nehru, Patel and Jinnah played with the lives and futures of entire families and millions of human beings. The people of three countries, India, Pakistan and Bangladesh, that at one time was one country, have a long history of nationhood, one civilization and one culture but the personal ambitions of a few mortals, all dead now, have given the inhabitants of these countries four wars (three between India and Pakistan and one between East and West Pakistan resulting in the creation of Bangladesh thus dividing Muslims of formerly one **country now into three nationalities), terrorism, refugee**

problem, mutual suspicion, fertile ground for countries like China to fish in troubled waters and the ultimate stupidity of mankind, the capacity for sure fire mutual annihilation by atomic weapons.

Pakistan is currently experiencing worst floods in its short history. Twenty percent of the country has been subjected to Biblical floods and is under water. Area flooded represents Pakistan's best farm land and much more than 20% of its people whose agrarian life has been totally destroyed for many years to come. They have lost their homes, farm animals, crops, food grains, including the seed stock for next crop and their entire infrastructure is in shambles. And yet, God bless the politicians, the opposition party has found fault with the Govt. of Pakistan accepting equivalent of USD 5 million aid from India. All this will pass if sound minds could create the United States of South Asia in this one of the earliest cradles of human civilization.

Hardev Singh Shergill

*****

UNITED STATES OF INDIA

(This is an open letter to thinking Sikhs and thinking non-Sikh Indians to move into the 21st Century)

[Reproduced from August 2001 Sikh Bulletin]

This month India celebrates its independence day. But this was not our independence. We just traded masters, from the benevolent who needed our support, strengthened our faith and apologized for the Jalianwala Bagh tragedy, to the oppressive who cannot stand our existence, are determined to destroy our identity and have made no apology for the June 1984 Ghallughara (Holocaust).

In its report of May 16th 1946, the Cabinet Mission, that followed the Cripps Mission, recorded in para 18 that it recognized three nationalities or nations in India:

1. General, 2. Muslim, and 3. Sikh

“The word ‘Hindu’ was not used in this report. Explaining the word ‘General’, the Mission stated that those who were not Muslims and Sikhs fell in this category. The Cabinet Mission wrote: “We think that it is satisfactory to recognize only three communities in India-General, Muslim and Sikh. In ‘General’ will fall all those who are not Muslims and Sikhs.”

In Para 15 of its report the Mission stated that India's Constitution should adopt the following basic principles: *‘In India there will be one Central government which will retain only foreign affairs, defence and communications at the centre.’* Thus only these three departments were to be kept by the central govt. After this it has been written that, the Centre will keep only the financial powers to collect money needed for running these three departments only. In Para 2 of its report, the Mission wrote: “in the Legislative Assembly, whenever a question pertaining to a particular community arises, it will be decided only by the members of that community in the Assembly on the basis of simple majority.”

In Para 6 of the report the Mission wrote: “The groups in the Union will have the liberty, if they so wish, to redefine the conditions on which they will stay in the union after ten years, and thereafter each state will have this option after every ten years.”

Similar promises were made by the Constituent Assembly through its resolutions. *“The brave Sikhs of Punjab deserve special rights. I see nothing wrong in carving out a special region and administrative set up in the north, where the Sikhs can feel the glow of freedom.”* Pandit Nehru made this promise with the Sikhs, and the Congress Party in its meeting from 27th July to 29th July 1947 passed a resolution in keeping with this promise.

The Ayyanger Committee was constituted by the Constituent Assembly. It included Pandit Nehru, V.B. Patel, Jairam Dass, Daulat Ram, Gopala Swami Ayyanger, P.B. Sitaramaya and A. Kirshnamachari. In its resolution on 30th April 1947 this committee recommended that only three departments should be held by the central govt.:

- 1) Defense**
- 2) Foreign Affairs, and**
- 3) Communications.**

This committee too had recommended that the center would be empowered to collect finances needed for running these three departments. This very committee had recommended that the states would have their own constitutions.

But as soon as the country got independence, the

Congress Party, the leaders of the country and the administration changed their stance completely and started following a policy of animosity against the Sikhs. *The first instance of this (animosity and hostility) is the govt. circular issued on 10th October, 1947 by the Punjab Governor Shri Chandu Lal Trivedi, informing the Deputy Commissioners that “the Sikhs, as a community, were a lawless people and were thus a menace to the law-abiding Hindus in the Province”, and calling upon the Deputy Commissioners to take ‘special measures’ against them.*

India is a diverse country with tens of major languages and hundreds of dialects with unique dresses, foods and customs, more diverse than western and Eastern Europe combined. Yet, that we should remain one and cohesive is dictated by geography, history and circumstances. Unfortunately, for the 2nd half of the 20th Century we have been led by fools. Constitution that the Congress Party finally imposed upon India and a series of five year economic plans that the central govt. devised emasculated the states.

In its stated objective to redraw the state boundaries based on the language of the people Congress Party treated Sikhs as stepbrothers and second-class citizens. In 1951 while our leaders snoozed in their comfortable seats the Jan Sangh virus spread through every village in Punjab instructing every non-Sikh (especially any non-Jats) to declare their mother tongue Hindi even though they did not speak a word of it. Indian govt. also imposed Sanskrit on us. If you did not take science as a subject for university entrance matriculation examination, it was mandatory for you to take Sanskrit for first two years of College. I had to take it at Khalsa College Mahalpur in 1949-51 and my own mother tongue, Punjabi, was optional. All my classmates who were non-Sikhs, along with their families, opted for Hindi as their spoken language even though they did not speak a word of it.

Nowhere in the history of this entire world will you find an example of a people abandoning their mother tongue because of religious belief other than the Punjabi Hindus, who instead of pearls of Nanak’s Shabad chose to stay with Stones of Vedas. So, while every other state became uni-lingual, Punjab, thanks to its Hindu sons and daughters and the conniving Central Govt., became a unique bilingual state. Even that was not enough. As a wise man told

us, a Brahmin thinks generations ahead, a Muslim thinks just before but a Sikh thinks after the fact. Instead of raising a hue and cry about the language census fraud committed upon its people, our leaders launched self-destructive ‘Punjabi Sooba Morcha!’ Result? Half of Punjab that we ended up with after 1947 partition was further carved into three and a Berlin Wall of Haryana was erected between us and the seat of power in New Delhi.

Humiliation that was heaped upon those of us who had to pass through Haryana after the 1984 Ghalughara is well known to all of us. If our leaders had any conscience (their brains were not pea sized) they would have accepted the partition of India into three entities. But they were bribed to go along with Hindu India and get a special status. Special status my ... . They fell into the trap once again.

I have no doubt that our leaders have always been chosen for us by those outsiders who do not have our best interests at heart. So is the case with the demand for ‘Punjabi Sooba’ after Punjab was declared bilingual. If someone had been thinking straight they could have turned this injustice into sweet revenge. Hindi was to become the official language of the country. It is a sister language of Punjabi, both derived from Sanskrit. Hindu is our brother. That is where we came from. Our animosity is neither with Hindu nor with Hindi. In a bilingual Punjab everybody had to learn Hindi as a National language anyway but everybody would have had to learn Punjabi as well as state language. Jointly with Hindu majority they could have pressured the centre to annex Ganganagar Dist. of Rajasthan to this bilingual Punjab. There will be no problem of division of waters. Sikh farmer will have new frontier to explore with dignity and Punjab will not be bordered by a hostile state that would prefer Madrasi as a second language rather than Punjabi that its own people spoke. But no. Self destructive as we are our leaders did not rest until they got ‘victory’ by getting us a thumb nail size ‘Punjabi Sooba’.

Now what is in store for us?

The following excerpts from Dr. Sangat Singh’s book “Sikhs in History” (4th Edition, Jan 2001) are revealing:

“The Akalis were now under attack from within and

from without. They had no means to counter the mischief being wrought by Tohra and his cohort infiltrators; they were orchestrating the policies dictated by their parent party – the Communists... The Central Government with formidable resources at its disposal sought to create a chasm between Akalis and Jan Sangh, twice coalition partners, in raising the slogan of Sikh Homeland. Tohra was an important actor in that. Various intelligence agencies reported the widespread impression among the people that Chauhan was raising the slogan of Khalistan at the instance of Indira Congress.” (page 350)

“Meanwhile, Chauhan on September 18, 1971, in a press interview in London raised demand for Khalistan and stated that a rebel government would be formed with headquarters at Nankana Sahib; if necessary, the Sikhs could fight the Indian army and obtain arms from Pakistan and China. Paradoxically, his pronouncements very well suited both Pakistan and its supporters, and Indira Congress and its cohorts.” (page 352)

“Dr. Chauhan shortly afterwards left for New York to take up the case for independent Sikhland with the United Nations. He inserted half a page advertisement in the *New York Times* of October 12, 1971, for the Sikh demand for an independent state. This must have cost a lot of money. The following day, he backed up with a demonstration before the United Nations headquarters.” (page 353)

“Mention has already been made of Dr. Jagjit Singh Chauhan’s inserting half a page advertisement in *New York Times* of October 12, 1971, and holding of a demonstration the following day in front of the U.N. headquarters. That was an inspired move. A person who took part in that demonstration and genuinely believed Chauhan, told me in June 2000 in New York, that he did not get a visa to visit India till 1997 when his mother died, while another person, who formerly was an employee of the Indian Mission in New York and was later Professor of International Relations there, did not get Indian visa at all i.e. till at least June 2000. So must have been the case with numerous others. (See p. 30, 31 for passport story of Prof. Uday Singh) This was in sharp contrast to Dr. Chauhan’s visit back to India shortly afterwards and hobnobbing with Indira Gandhi. Government of India had its informants, at least, in the white world of Britain, Canada and USA even at that time and that an eye was being kept on

various elements of Sikhs in that part of the world. Also that Indira Gandhi was interested in promoting the movement of Khalistan, as early as 1971, when she was involved in a conflict with Pakistan. That was a portent of things to follow in the following decades when circumstances for the Government of India were better.” (page 588)

“Indira Gandhi Congress President, or Prime Minister of India, or possibly in both capacities, deputed Maj General (Retd) Jaswant Singh Bhullar to North America – USA and Canada – to keep her informed of the Sikh situation following the Operation Bluestar, scheduled for early June 1984. Bhullar was accompanied by two persons, Mr. S... and Mr. D... He with the assistance of sword wielding Taxi drivers from Canada, who were planted there, took over as Secretary General of the World Sikh Organization (WSO) with Didar Bains, a super rich magnate from Yuba City, California, as its President. The WSO with the active help of expanding Indian intelligence set up in North America, spread its tentacles in all the major cities there. The Government of India got full briefing of the doings of Sikh elements in both USA and Canada, apart from what was going on in Britain. Bhindranwale set ups abroad were chosen for infiltration. The only major set up which was not fully conversant with the developing situation may be said to be associated with Bhindranwale, except in cases where the set up itself was initially establishment by such elements. The Sikhs were virtually fighting guerrilla warfare. **They did not know who were their friends or foes.**” (page 589)

Now same Dr. Chauhan is back in India free to parrot his master’s call.”

Punjabi Mother

At one time Punjabi mother had only one son. He was Hindu. Then Islam came to the land of five rivers. Some Hindus adopted the faith of the invader. Second son, Muslim, was born. He kept his mother tongue as Punjabi but started writing it in the alien alphabet of the invader. Then the period of Sikh Gurus came and the third and the youngest son of Punjabi mother was born, Sikh.

Then came the partition of the Punjabi mothers’ birthplace and, the second son chose to officially call his language Urdu, a mixture of the languages of the

invader and the invaded. The first born, Punjabi Hindu, chose to forsake his mother for Hindi, stepsister of Punjabi mother. Now Punjabi mother has only one son left, Sikh. Time is running out for Punjabi Mother. In not too distant a future, Punjab, a pitiful speck on the map, a mere shadow of its glorious past, will be no more. Thanks to Dr. Chauhan, Dr. Aulakh, Dr. Amarjit, International Sikh Youth Federation, Sikh youth of America and World Sikh Organization, this Punjab will be renamed Khalistan and these Akhauti leaders and Akhauti Sikh Organizations will claim victory over the grave of Punjabi Mother.

Return of Prodigal Sons

First zaffarwal surrendered to the Indian police. Now Chauhan has arrived. Does it not strike strange to you that the Indian judiciary that was so noble and objective and good in case of Dr. Chauhan has not been able to punish the murderers of Khalra and Kaonke, nor release the Sikh Youth illegally incarcerated in Indian jails? (See p. 10, different Justice for R.C. Kapur and Kapur Singh) Not only has Chauhan been permitted back into the country, he is free to keep on parroting his master's call for Khalistan. Is it a mere coincidence that Badal has opened SAD to Hindus and Biharis and Bhaiyas have unrestricted flow into Punjab? Foundation of that was laid way back when SAD first became a Punjabi party. Foundation for demand for Khalistan was laid way back even before the Sikhs passed the Anandpur Sahib resolution. Is there a better way to obstruct a reasonable and legitimate demand than by creating an unreasonable and illegitimate sounding demand? While Dr. Chauhan made a demand for Khalistan in 1971 at the behest of Indira Gandhi, she herself started preparing for attack on Akal Takhat Sahib, 13 years later. **Stage was set to annihilate Sikhs in Punjab and rest of India and prove them to be terrorists in their adopted lands.**

Self-Destructive Gene

Why are we infected with this self-destructive gene? When it was discovered that Jathedar Ranjit Singh had purchased a multi-lakh residential lot in Chandigarh, we were not asking where the money came from but why did he have his beard tied in the picture and why the title was in the name of R.S. Ghataura? That name is what he was charged under in the murder of the Nirankari and when his police picture was taken his beard was tied. Lot was purchased for him by the same power that made Tohra, single handedly declare him

Jathedar of Akal Takhat while in prison charged as a murderer. How stupid can one be? A grieving Sikh friend relates an incident when a Hindu gentleman teasingly asked him about the qualifications of Akal Takhat Jathedar and answered it himself – murderer!

Why was Ranjit Singh anointed Jathedar in Jail? So he could be released in 1996 to get a head start to destroy the 300th anniversary of Khalsa. No one could have done a better job. He had help of not only his sponsoring power but the entire Sant Samaj and other free lance Sants.

Indian Govt. gave away crores of rupees for the celebration of birth of Khalsa. Did any one question its motives and prepare for the worse? **Foxes were guarding the hen house.**

Congress chief of Punjab was presenting Saropa and Kirpan (See Sikh Bulletin Nov. 1999) to the turbaned son of the man who, on a visit to West Bengal, heard of his mother's death over BBC by noon, and shortly left for Delhi by an air force plane. On arrival at Palam airport in Delhi at 1540 hours, he told those present to receive him, **“My mother has been shot dead. What are you doing here? Go, and take revenge. No turban (distinctive Sikh headdress) should be seen.”** (The Sikhs in History 4th Edition by Dr. Sangat Singh p. 422)

Damdami Taksal under Baba Thakur Singh went into bed with RSS, baptizing its members who then lavishly funded by the Indian Govt. went into villages to propagate Sikhs are Hindus, Dasam Granth is a Sikh Scripture, Bachittar Natak is biography of Tenth Nanak, and cows milk is Amrit (See Sikh Bulletin Feb. 2001). For what reason do they, after 17 years of his martyrdom still keep on celebrating his birthday and pray for his 'Charhdi Kala' and deny him the honor of a Sikh martyr which he earned on the battle field? (See Sikh Bulletin June 2001, p. 26).

As Jathedar of Akal Takhat, Puran Singh did not get tired of proclaiming from the Pulpit that our Gurus were descendents of Luv and Kush. (See Sikh Bulletin Jan. 2000)

Patna Sahib and Nanded Sahib have turned 10th Nanak's birth and death places into virtual Hindu mandirs where not only Guru Granth Sahib has

acquired the status of a Hindu stone deity but also acquired a companion Granth, the so called Dasam Granth. Not only that, it costs Rs.2101 for Akhandpath of Dasam Granth but only Rs.900 for Guru Granth Sahib Akhandpath (See Sikh Bulletin Sept., Dec. 2000, and Jan. 2001).

Hemkunt Foundation has us bamboozled with the myth of Tenth Nanak's tapasya place in his 'prior life' when we cannot even agree on some of his major activities in this life. (See Sikh Bulletin April, December 2000, and Jan. 2001)

Baru Sahib Akal Academy has gone several steps further than the Hemkunt Foundation. They claim that all the Sikh Gurus meditated at the present site of Baru Sahib in their previous lives. (See Sikh Bulletin Sept. 2000)

Joginder Singh Vedanti as Jathedar of Akal Takhat, inspite of the best efforts of the President of Chicago Gurdwara Sahib and the Sikh Bulletin could not be dissuaded from visiting the dera of 'Sant Baba' Daljit Singh 'Khalsa' in Chicago. He would also visit the dera of Bhajan Yogi but cancel the already announced visit to San Jose Gurdwara Sahib because of some benches in their langar area. We would love to receive pictures of Bhajan Yogi and Daljit Singh partaking langar with their sangats sitting cross-legged on the floor (on a daily basis, mind you). Real purpose of his visit was to extend credibility to these pariahs so that likes of Sant Singh Maskeen; Gurbachan Singh Bachan; Bibi Harjinder Kaur, President Narimanch Chadigarh; Sardar Ajaib Singh Mukhmailpur; a Badal Cabinet Minister; and Bhai Nirmal Singh, Hazoori Raagi Darbar Sahib could also drop in. After all if the Jathedar of Akal Takhat can grace these deras with his 'Charan' why can't the mere mortals? (See Sikh Bulletin June and July 2001)

Our and India's salvation lies in re-writing India's Constitution to reflect the pre-1947 arrangements. Discard British Parliamentary System for U.S.-style Constitution. Seek the support of Dalits and other like-minded regional parties and groupings to loosen the strangle hold of the all-powerful Central Government on the states and let freedom reign in every village and hamlet in India.

Look what the demands we have been making and morchas that we have been launching during the

last 50 years has led us to? It is clear to see. For once turn your attention to the future, join forces with like-minded groups throughout India and lay a plan for conversion of whole of India into Khalistan.

(Hardev Singh Shergill)

*****

PAKISTAN AND INDIA: THE CASE FOR UNIFICATION

By Nasim Yousaf
Researcher & Author

Paper presented at the New York Conference on Asian Studies (NYCAS) at Cornell University held on October 09-10, 2009.

Nasim Yousaf

History is replete with evidence of leaders who, for their vested interests, have pulled nations into wars or even divided them. One such example is the **dissection of India** in 1947, which was characterized by a level of devastation and tragedy rarely seen in man's history. To anyone who believes in the unity of the human race, regardless of religion, class, color or creed, partition, indeed, was one of the biggest blunders of the last century. **The proponents of the partition of India vowed in front of the world that division would resolve the issues and hostility between Muslims and Hindus, two major**

communities of the Indian sub-continent; their claims have failed and desired results have not been achieved.

Today, continued hostility exists between Pakistan and India. The rivalry between the two nations, which began with the partition of India, will not end until we spread the message of love and co-existence, and work toward the re-unification of the two countries.

Why should Pakistan and India unite? This is the topic of my piece today. A main driver for this proposition is that the basis for division was flawed, and this divide continues to hinder the growth of the region today. Moreover, as today's world in general is heading towards self-destruction, a united India could set the stage for cooperation and peace throughout the world.

Upon examination of historical documents and analysis of the reality on the ground, it becomes clear that the reasoning underlying partition was significantly flawed. While there is much evidence in this regard, I will now highlight some main elements of this argument.

As I read through this piece, I would like to state that my intent is not to vilify or disrespect anyone, but is rather to provoke thought, encourage us to learn from the past, and promote a sense of solidarity, camaraderie, and love in order to bring about progress in South Asia and the world.

The Two-Nation Theory, in brief, stated that Muslims and Hindus should have two separate homelands because of religion; this was in essence the basis of the partition of British India. However this theory was simply promoted to further the Divide and Rule policy of the British. **Muslims and Hindus, the two major communities in the Indian subcontinent, had lived peacefully for centuries prior to the arrival of the British,** and any political matters could have been resolved through negotiations and implementation of a constitution and an independent and strong judiciary, which could protect the rights of Muslims, Hindus, and other communities. However, political differences between Muslims and Hindus were blown out of proportion, thereby working in the interests of the imperialist power.

Though not publicly admitted, from the British perspective, it was imperative that India be divided. The ground reality offers insight into the reasons for dividing British India. Partition would prevent the spread of Communism into the entire region of India and the oil rich Middle East, as Pakistan (a separate Muslim state) would act as a buffer state to prevent this spread in the region. This would also serve to further weaken the Muslims after the fall of the Ottoman Empire. **Importantly, such division of the people and territory would prevent a united India from emerging as a world power and keep the two nations dependent on pivotal powers.** Maulana Abul Kalam Azad (President of the Indian National Congress in pre-partition days) wrote in his book:

“If a united India had become free...there was little chance that Britain could retain her position in the economic and industrial life of India. The partition of India, in which the Moslem majority provinces formed a separate and independent state, would, on the other hand, give Britain a foothold in India. A state dominated by the Moslem League would offer a permanent sphere of influence to the British. This was also bound to influence the attitude of India. With a British base in Pakistan, India would have to pay far greater attention to British interests than she might otherwise do. ...The partition of India would materially alter the situation in favor of the British.” (India Wins Freedom, p. 225)

Indian leadership (Muslims and non-Muslims who held negotiations with the British) was both a victim of, and a contributor to, the British Divide and Rule policy; it essentially played in the hands of the rulers.

The Divide and Rule policy manifested itself in the form of the Two Nation Theory, which as stated espoused that Muslims and Hindus needed two separate sovereign homelands. While promoted by the All-India Muslim League (AIML) leadership, one of the Muslim parties, the Two Nation Theory would not have been allowed to be propagated, if the British rulers were not supporting it behind the scenes. **This adds further merit to the argument that underlying the Two Nation Theory was the Divide and Rule policy and not the differences between the two communities.**

The All-India Muslim League attempted to uphold the said theory, but partition was opposed by all other major Muslim leadership. **Among those who opposed the vivisection were Allama Mashriqi, Maulana Abul Kalam Azad, and Khan Abdul Ghaffar Khan.** Many other Muslims and non-Muslims alike were against partition. In the nationalists' view, Quaid-e-Azam Muhammad Ali Jinnah, the President of the All-India Muslim League and later founder of Pakistan, had been misleading the Muslim community in order to go down in history as the savior of the Muslim cause and to become founder and first Governor General of Pakistan. To nationalists, such as Mashriqi, **Quaid-e-Azam had become a tool in British hands for his political career.** Further, son of Khan Abdul Ghaffar Khan, Khan Abdul Wali Khan quoted Lord Mountbatten, the last Viceroy of India, in his book titled, *Facts are Sacred*. Mountbatten speaking in reference to Quaid-e-Azam's desire to become the first Governor General of Pakistan stated:

"I [meaning Viceroy] asked him [referring to Quaid-e-Azam], 'Do you realise what this will cost? He sadly said, 'It may cost me several crores (Several Million) of rupees in assets, to which I replied some what acidly, 'It may well cost you the whole of your assets and the future of Pakistan'." (Facts are Sacred, Chapter 21)

Mountbatten's resentment is also reported on in another source, *The Times* London of April 23, 1982.

Aside from the questions around Quaid-e-Azam's motives, the nationalists opposed division for a number of other reasons. For Allama Mashriqi, a prominent nationalist, these reasons included the following:

First, he saw no issue with Muslims and Hindus living together and he saw no threat of Hindu domination, as propagated by the Muslim League, regardless of the fact that there were a greater number of Hindus in the country; to Mashriqi, power was not a matter of quantity (i.e. number of people) but is rather about quality (i.e. the brains). Case in point, the British themselves were a minority in number but were ruling the majority; the British population in India, as per Gandhi, was less than 100, 000¹ vs. 400 million Indians. Moreover, Islam was not under any danger in India as the Muslim League had publicized.

Second, Pakistan with two provinces separated by well over a thousand miles was an impractical idea. Mashriqi conveyed this to Quaid-e-Azam in 1942; this was later proven by the emergence of Bangladesh.

Third, the migration of a massive Muslim population (scattered all over British India) to Pakistan would be impossible.

Fourth, the division of the country into three parts would weaken India and the Muslims.

Fifth, this hostility between the two countries would be exploited by foreign powers.

Sixth, division would bring slaughter and suffering of millions. And

Seventh, partition would lead to rivalry and bring everlasting antagonism between the two countries.

Today's reality has proven that Mashriqi's point of view to be true.

Along with prominent Muslim leaders and nationalists, even the majority of the general population did not accept partition — ultimately a significant number of Muslims never came to Pakistan after its creation.

Maulana Azad wrote:

*"Congress as well as the Moslem League had accepted partition... this would normally have meant that the whole country had accepted partition. The real position was, however, completely different. When we looked at the country immediately before and after partition, we found that the acceptance was only in a resolution of the All India Congress Committee of the Congress and on the register of the Moslem League. **The people of India had not accepted partition.** In fact, their hearts and souls rebelled against the very idea... there was a large section in the community who had always opposed the League. They had naturally been deeply cut by the decision to divide the country." (India Wins Freedom, p. 241)*

Despite the tremendous opposition to partition, Quaid-e-Azam ignored the ground realities and, for the sake of himself and his lieutenants' ambition, refused to listen to any nationalist. To prove to the world that the two major communities could not live together, the

All-India Muslim League maintained a confrontational stance toward other parties, and refused to take even leaders of Muslim political parties into confidence regarding the future of the Muslim community. **The Muslim League declared Muslim leaders who opposed the division of India to be traitors and anti-Pakistan.** To accomplish the All-India Muslim League's goal, **Leaguers used the religion card and played upon the emotions of the uneducated Muslim masses.** Of course, blame for partition also falls upon some non-Muslim leadership. The end result was a country divided under false pretenses.

Thus, the ideas of partition and the Two Nation Theory were essentially a farce; they were simply promoted for the vested interests of the few. In some intellectual circles, it is believed that Quaid-e-Azam regretted partition soon after the creation of Pakistan, though he did not make a public statement in this regard. Nevertheless, Quaid-e-Azam's secular mindset is reflected in his speech to the Legislative Assembly on August 11, 1947, in which **he essentially contradicted the rationale behind the Two-Nation Theory. In this speech, Quaid-e-Azam stated:**

"You may belong to any region or caste or creed --that has nothing to do with the business of the State... We are starting in the days when there is no discrimination, no distinction between one community and another, no discrimination between one caste or creed and another. We are starting with this fundamental principle that we are all citizens and equal citizens of one State.

Now, I think we should keep that in front of us as our ideal and you will find that in course of time Hindus would cease to be Hindus and Muslims would cease to be Muslims, not in the religious sense, because that is the personal faith of each individual but in the political sense as citizens of the state."

(Source:
<http://www.pakistan.gov.pk/Quaid/speech03.htm>).

Present day circumstances offer clear proof that partition was not successful. The concept of partition was touted as a means of bringing security and prosperity to the region. However, today's circumstances reveal quite the contrary, as political, social, and economic problems prevail in the region.

Instead of resolving political issues, the partition of India in 1947 left behind a legacy of hostility in the region. Not only do the issues of the past remain unresolved, but the lack of peace has been exacerbated over the decades. The Kashmir issue, a bone of contention between the two countries, is a prime example. Progress on this issue remains stagnant and the dispute continues to take a significant number of lives. Because of confrontation over such issues, Pakistan and India have fought three wars and the Kargil conflict in 1999 since partition. Leave alone small skirmishes between the armed forces of both countries which continue to take place from time to time. *Moreover, terrorism and lack of peace and security are fast becoming the norm, rather than the exception.*

Owing to this hostility, the two nations continue to build up armaments for the fear of aggression from the opposite side. What is deeply concerning is that since both countries are now nuclear powers, one irresponsible decision, by a current or future Head of the State from either country, could lead to a human tragedy of tremendous enormity, which has no comparison in human history.

In addition to political issues, significant fiscal and social problems exist in the region. Partition hampered the potential economic growth of Pakistan and India, with obvious ramifications for other countries. While economic progress is being seen in the region (mainly in India), it is still hindered by the lack of solidarity and other problems in the region. Every year, both countries continue to allocate significant amounts of their annual budgets for the maintenance of armed forces as well as building of deadly armaments. The countries' pre-occupation with the arms race has depleted resources, which could have been invested in social and economic development. Both countries are ignoring the fact that a substantial percent of their population lives below the poverty line. A large number of people in the two countries are suffering because they lack the basic necessities of life, such as hygienic living conditions and proper medical facilities. Countless numbers of people have poor diets and are homeless. The illiteracy rate is very high, and the quality of education lags far behind that of the developed world. Only the privileged are exploiting the region's resources. As such frustration and terrorist activities prevail.

Such circumstantial evidence leads one to conclude that the state of present day South Asia would have, economically, politically, and socially, advanced much more so had partition not occurred. The division of India led to significant devastation at the time and continued loss over the decades.

At this point, we can only learn lessons from the past and apply them to progress toward a better future. Pakistan and India must unite in order to remedy the circumstances that prevail and bring peace and prosperity to the region. Some may consider the concept of unification to be contradictory to nationalistic pride or political interests. However, this school of thought neglects to realize that Pakistanis and Indians come from the same backgrounds and that **their commonalities outweigh their differences — for example, Indians and Pakistanis speak the same main language of Hindi and Urdu, wear the same dress, eat the same food, enjoy the same music and movies, and communicate in the same style and on a similar wavelength. While progressive steps, through cultural exchange of ideas and confidence-building measures at the government level continue to take place, real progress continues to be hampered.**

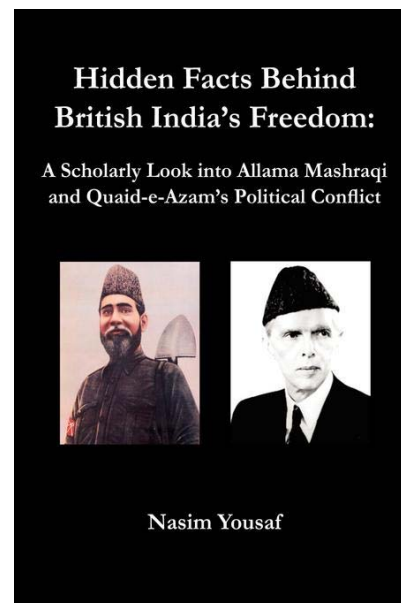
Uniting will no doubt be a challenge, but will not be impossible, as the falling of the Berlin wall has already set an example. The challenge will perhaps be greater for the leaders than the public, which already shares common threads and is simply living life day-to-day to put food on the table. For them, not much will change in the cultural sense, and they will only stand to benefit from additional prosperity brought into their homes.

For the leaders, who are consumed with political aims and gains, they must remind themselves of the similarities which already tie the people together and focus on the bigger picture — that is, unification will not only lead to overall peace and growth for the region, but uniting the two countries will also create greater economic opportunity globally, by opening up a larger market and additional avenues for trade and foreign investment. Peace and prosperity brought to the region by unification will also directly work against the threat of terrorism and the chance of a nuclear war between the two angry brothers.

To conclude, it is imperative to realize Allama Mashraqi's vision of unity of the human race and that his concept of a united India reaches beyond India itself. A united India (comprising of over a billion people) can set the stage for unity and peace throughout the world.

¹Gandhi wrote: "You [British] are less than one hundred thousand in the midst of 350 [400] millions over whom you rule." *Harijan*, May 04, 1940. *Collected Works of Mahatma Gandhi*. Vol. 078, p. 183.

[Sikh Bulletin obtained this article from the web site <http://www.allamamashraqi.com/grandsonsarticles.html> emailed to us from <manz195 [manz195@yahoo.com]> There is a wealth of information on this web site. Following book review is just one example. ED.]

Allama Mashraqi (Inayatullah Khan) and Quaid-e-Azam Muhammad Ali Jinnah, two eminent 20th century personalities of the Indian sub-continent, fought for freedom — the former for an undivided and the latter for a divided British India. The political controversy between these two

leaders over the partition of the Indian sub-continent is an extremely important topic from the independence movement's perspective. This work discusses Allama Mashraqi's rigorous efforts to prevent the Muslims and India from being divided, while Quaid-e-Azam remained focused on the partition of India.

Separation divided the country and the Muslims into three parts, and the majority of 100 million Muslims became second-class citizens in their own homeland. To nationalist leaders of the time (who were anti-partition), Quaid-e-Azam was playing in the hands of the British; and the gilded gentry of All-India Muslim League (AIML) had no history of serving the masses and partition was a short cut to their ambition. Did the

British use the AIML, and was a truncated Pakistan a parting kick of the British to weaken the Muslims? And why did the British never imprison AIML leadership, if the AIML was truly fighting to end their rule?

Many other intriguing questions arise that have yet to satisfy a logical mind. For instance, why did the British deny recognition of all Muslim parties, except AIML, and never sought their points of view? Why did the AIML insist on division, when Pakistan could not safeguard 100 million Muslims? Why was it necessary to create Pakistan out of Muslim majority provinces where they were already in power? Were nationalists, who were anti-partition, lacking in vision or apathetic to the future of the Muslims? Why has the nationalist point of view of an undivided India been kept concealed (libraries are kept empty of their material), and why has the public only been reading the AIML's perspective?

This book brings these questions to light and presents Mashraqi's point of view. The author uncovers facts that are not easy to dispute and unearths the falsehood, the twisting and manipulation of facts and the propaganda surrounding the freedom movement. It reveals the hidden truths behind the creation of Pakistan and shatters misconceptions regarding the history of the Indian sub-continent.

Published in 2007

ISBN: 978-0-9760333-8-7

Library of Congress # 2007903503

Published in the USA in hard cover. Pages: 440

**"Allama Mashraqi's life - his message to the world"
- Nasim Yousaf**

Web sites dedicated to respected Allama Mashriqi:

<http://www.allamamashraqi.com>

<http://www.allamamashriqi.info>

Web site dedicated to respected Dr. Akhter Hameed Khan:

<http://www.akhtar-hameed-khan.8m.com>

*****

THE PARTITION & I: REMEMBRANCE OF THINGS PAST

by I.J. SINGH

[Sixty-two years have gone by since the cataclysmic events of 1947 - the Partition of Punjab and the loss of

half of the Sikh homeland to newly created Pakistan - led to the sectarian violence that took a toll of more and a million lives and sent millions more as refugees in either direction of the haphazardly carved India-Pakistan border. Many of those who have personal memories and knowledge of those days are now, because of the passage of time, moving on. It has therefore become urgent that we record their stories for the benefit of future generations.

Encouraged by the phenomenal response to our "1984 & I" project along the same lines, we at sikhchic.com once again turn to you, our readers, to share with us your memories, recollections, opinions and perspectives on 1947 and Partition. Please tell us how the Partition has touched your lives and how it has shaped your perspective on life. More importantly, please record the stories of aging parents, grandparents, relatives, friends, colleagues, neighbours - and share them with us so that we in turn can publish them in these pages and, at the same time, create a permanent repository of the same.

We look forward to receiving your stories ... and photos. The following is the inaugural piece of our new series, "THE PARTITION & I". EDITOR, sikhchic.com]

I want to put my finger on some defining epoch or time that shaped our sense of self. When I look at Sikhs during the 19th and 20th centuries, a few pivotal moments come to mind. From the Sikh point of view, two events were game-altering in the 19th century. One was the rise of Ranjit Singh, who consolidated and ruled a large swath of northwest India for a shade less than 50 years with remarkable sagacity and justice. The second half of the century saw the end of the Sikh Raj and its replacement by the British who reigned over the Sikh kingdoms for the next 100 years.

The twentieth century, too, gives us three periods of reckoning; two of them are seared in our being. The third, though vitally significant, the Singh Sabha period occupies much less of our attention. The two that are a constant thorn in our side:

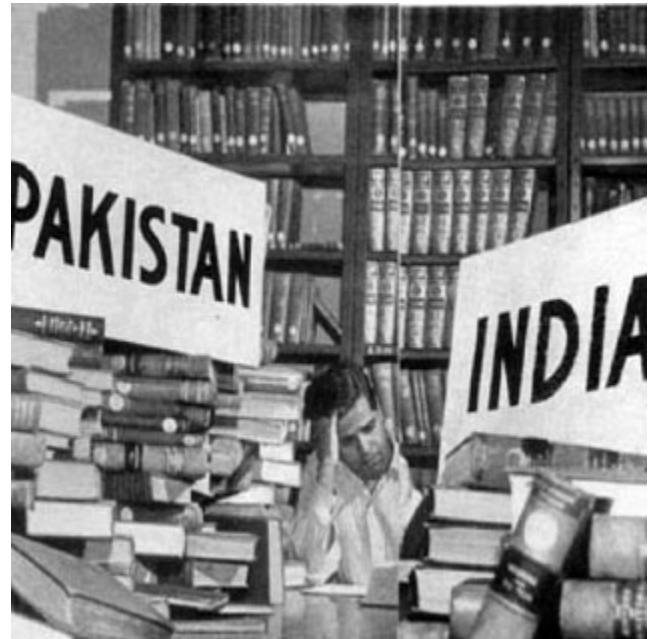
The middle of the twentieth century saw the end of the British Empire in 1947 and emergence of a "free and secular" India over the ashes of the Partition of the Sikh territories. The second half of the last century

saw the pogroms and orchestrated killings of Sikhs in the 1980's that spawned a new class of deniers of history - no different from those who deny the Holocaust or the genocide of Armenians in 1915. Sikhs worldwide are now in the midst of marking 25 years of the politically engineered killings of Sikhs in 1984 and that decade.

But what happened to us in 1947? It will be 62 years this August. More than a generation has passed on, along with their memories and first person accounts. And true to our Indian tradition, we have not valued or preserved that past. Is it because we have so much history that it weighs on us like unwanted tonnage and we don't know what to do with it? But to a dwindling minority it still lives, fresh as the day it happened, and its repercussions are alive in Punjabis - Sikhs, Hindus and Muslims - the world over. These two pivotal events of the 20th century - 1947 and 1984 - seemingly

separate and distinct are, in fact, inseparably interlinked. But let me come to their interconnection a little later in this story.

During the Partition, a librarian divides the books between two piles.

Officially, on August 14, 1947, Pakistan became independent of the British; a day later on August 15, India was proclaimed independent. (Pakistan was carved out of, inter alia, Western Punjab and Eastern Bengal. The latter became Bangladesh when it separated from Pakistan in 1971.)

In 1947, I was in grade school at the local Montessori in Lahore, the third of four children. The oldest was starting high school, the youngest was barely two. Time plays tricks. As I sit down to recapture those days, I have to rely on my older siblings - a brother and a sister - to help sift the facts from the fiction of my childhood memories. For a ten year old, these were exciting and heady times. Schools closed for several weeks. Some nights one could see flames and smoke rising from nearby localities. There were news of widespread riots and killings all around us. The nights reverberated with cries of "*Allahu Akbar*" from the adjoining neighborhood that was largely Muslim, followed dutifully by responding cries of "*Bolay So Nihaal, Sat Sri Akal*" from the Sikhs and Hindus holed up in our local gurdwara.

Then a family friend and neighbour was waylaid on his way to work by a mob and killed. The local residents

organized a night patrol of the area by volunteers. My father too, along with a small group, walked the streets in the middle of the night carrying a 3-foot *kirpan* - the only weapon in the house. **My father's convictions were so simple that no facts would budge them: He held that since Hindus, Muslims and Sikhs had been neighbours for so many generations - centuries - no political theories or partitions could sunder those ties for very long. The passions that fed hatred, he was sure, would wear out; the love that binds us all will remain. (Obviously, we hadn't heard of the Holocaust then and had also selectively overlooked early Sikh history.)**

Over the weeks, most of our Sikh and Hindu neighbours abandoned their homes to move across the putative border that was to define the two nations. Some days later, the milk vendor disappeared; now there was no milk in the house for four children. Two days later, a Muslim vendor appeared at the door and offered help. Our parents wondered if they could trust the man; could the milk be poisoned. They decided to put their trust in the Guru, and this Muslim supplied us milk for the remaining few days until we left. Our supply of wheat flour finished. There was whole wheat in the house but no flour. So mother would be up at 3 or 4 in the morning to prepare coarse stone ground flour by hand. My sister, who was then 12, remembers helping her some mornings. Fritters made of chick pea flour would do for "vegetables." Now, 60 years later, my sister makes them and remembers those days.

Six days after Pakistan and India were born as separate countries, the Muslim driver who used to take my sister and I to school every day came to our house and warned us of the foolishness of trying to stay and stick it out - indeed, he begged us to leave. He promised to arrange a truck to get us out. Seven days after partition of the country, a truck appeared. It was covered so that passengers would not be visible. For us, where it took us would have to be simply a matter of trust. We were loaded on to it with no more baggage than we could hand-carry, and driven to *Mughal Serai*, the train station of Lahore.

August 22, 1947 was an unbearably hot sunny day. I had never seen so much army at a train station or so many desperate people waiting for a train for so long. Crowds milled about, in and around the platform and train tracks. We, too, were in the crowd, and my sister recalls that a passing train caught the corner of one of our bags and destroyed it as it thundered by. Hours later, our waiting for Godot ended. We boarded the only train that stopped. People were hanging by the handles, riding the footboards and piled on rooftops of the cars.

We had entrained in the morning. Then the train sat on the tracks in the sweltering heat for much of the day, finally leaving in the evening. It crawled - perhaps one could have run faster. Midway, it stopped on its tracks for hours. There were human bodies scattered on both sides. We wondered if this is how life would end. Hours later, by about 10 at night, it had covered the 40 miles to Amritsar across the Indian border. It disgorged us all - famished and tired, with no place to go.

We were accommodated for the night in a tent at a refugee camp. My mother was able to get two *rotis*, promptly gave half to each of her children and proclaimed that she was not hungry. The next day, my father reached a distant relative in Amritsar. He kindly put us up for a few days. And then we moved another 50 miles to Jalandhar.

While at Amritsar, father was able to arrange a police escort to take him to Lahore. He wanted to reclaim whatever he could from the home he had locked up and left behind. But there was nothing to rescue; the house had been ransacked and occupied the day we abandoned it. We were lucky to have left when we did.

That same night a mob had raided our locality and seized whatever they could lay their hands on. There was a hospitable Muslim family living in our house now.

Jalandhar was teeming with Hindu and Sikh refugees from Pakistan. Every day there were caravans of new arrivals, and everyday one saw cavalcades of Muslims being escorted by the army to trains that would take them to Pakistan. History tells us that the refugee problem in Punjab in 1947 was larger than that in Europe after the Second World War.

Somehow we got a foothold in one part of a large house abandoned by a Muslim family that had crossed over to Pakistan. It was partially burnt; on one side, the roof had collapsed. But parts were intact enough to provide shelter to many families. We all shared a single hand pump that provided water. There was no hygienic code and no enforcement of it. The miracle is that none of us sickened or died. There was no school for us but our parents were anxious that we do not morph into street urchins. There was not much for me to do all day except play around in the streets. So my parents organized reading and study times that they supervised. There was no electricity in the house, so we studied by the light of a kerosene lamp - sometimes an adventure, often a pain.

I remember the taste of World War II surplus dried onions and powdered eggs that often were our meals. And I remember my mother turning over her portion of milk to her children with the lame excuse that she could not digest it. Keeping the kids busy and out of trouble was next only to keeping them fed and clean. My older brother, then in his teens, was sent to volunteer at a "refugee camp," a city of tents to spend his days in service of those who were needier.

One day at that camp, he came across an old man who had finally made the escape from Gujranwala. It was our maternal grandfather. My brother brought him home. Later an aunt made it across the border with two small children in tow and joined us. Some months later, an uncle, who had been given up for lost and perhaps dead, arrived from parts of Pakistani territory that have always remained somewhat lawless. He had apparently been severely injured and thrown out of a train on his way out of Pakistan. Some kind people, possibly Muslim, took care of him, treated him and sent him along later, still recuperating from his many wounds.

One memory of my Jalandhar days will always haunt me. One day I was hanging around outside our ramshackle house in the middle of the day. It was near the railroad tracks and I heard the staccato sounds of explosions. Not knowing anything - but curious - I wandered off towards the tracks. A train of Muslim refugees lay still on the tracks surrounded by a crowd of armed Hindus and Sikhs who were busily killing any Muslim they could, in and out of that train. This, I learned, was in retaliation of the rumoured murder of a train load of Sikh and Hindu refugees who were on their way to India a day or two earlier from Pakistan. So I ran home and at the street corner saw a Sikh washing a blood-stained dagger. Such were the days.

Now, every August 15th, I cringe when I hear respected political leaders of India proclaiming that India's freedom was won by Mahatma Gandhi in a peaceful, bloodless revolution. One evening in Jalandhar, we heard that Gandhi had been shot dead by a Hindu, Nathuram Godse.

We all rail against the perils of bureaucracy, but it was the Indian bureaucracy that saved us. Luckily for us, our father had worked for the Punjab Public Service Commission in Lahore for many years. We knew that when the government reorganized in the Indian Punjab, there would be a reconstituted Public Service Commission, and we would be somewhat flush again. That's exactly what happened. In 1948, Simla - the 'hill-station' town that used to be India's summer capital under the British - became the seat of the Punjab government, and we moved there.

Eleven years later, when Punjab and PEPSU ("Patiala and East Punjab States Union") combined into a single state, the Public Service Commission relocated to Patiala. On arriving in Patiala, father was honoured by the local gurdwara for his father's contributions 36 years earlier. This must have been a most gratifying moment for my father in his new homeland.

In 1922, when father was 14, my grandfather was the stationmaster at Nankana Sahib (now in Pakistan), the birthplace of Guru Nanak, the founder of Sikhism. Sikhs had launched a massive non-violent struggle to free the place from its British-appointed corrupt caretakers. Many Sikhs were killed, injured or arrested. After a prolonged and traumatic *morcha* (struggle), Sikhs prevailed, the British government

conceded, and even Gandhi, who later won accolades for his non-violent ways, admittedly learned the meaning of courage and power of peaceful protest. History tells us that in 1922 my grandfather provided the Sikhs with succour and comfort for which the British promptly shipped him to Moga after the imbroglio.

I often wonder! How did our whole family get across the troubled land in 1947 and how did my relatives ever find each other? How did so many come through seemingly so unscathed? It seems no less than a miracle. What sustained my parents through these perilous times? Now I see that it was their abiding faith in God and Guru. This too shall pass, they knew; it was "*chardi kalaa*" at work. I also wonder why, in all these years, there has been so little conversation of it all in our lives. There are no records and few relics or reminders; many of those with memories have passed on. I know that many suffered much, much more during 1947 and have moving and eventful stories to tell. I hope they will and soon. I think of T.S. Eliot who reminds us of the cunning passages and contrived corridors of history that deceives us by vanities.

In less than 20 years, penniless Punjabi and Sikh refugees from Pakistan had transformed their new homeland into the most prosperous state in India. They fathered the "Green revolution" that fed much of India, so that the annual famines that characterized the country occurred no more.

I look back and see that such momentous events - the partition of a country, widespread killings, transfer of millions across artificially created political borders and a refugee problem, the likes of which had not been seen in recent history - are matters that deserve more than a footnote in history. **It would have served the nation far, far better to minimize the glorification and institutionalization of Gandhi (Mahatma), Nehru, Patel et al who engineered and oversaw these events instead of purposefully addressing the needs and stoic suffering of millions.**

When I look back I see that these matters never became pivotal to a national conversation. The largely uprooted minority of Sikhs felt even less welcome and more diminished by the legal framework of a new nation that lumped them - in a classic reversal and betrayal - with Hinduism, thus denying them their own identity. Over

the years, Indian politicians have continued to play the card of divisive politics - pitting Indians against each other - based on religion, language, culture, etc. It seems to me that, with the exception of the recent years of Prime Minister Manmohan Singh's ascendancy, since 1947, Sikhs have felt progressively more alienated from the political entity that is India.

Perhaps that's where one should look for the genesis of the troubles of 1984. I await with baited breath a political theorist with the grand vision to successfully trace the strands of history that connect 1984 to its roots in 1947, and even further back to the events of 1922-25 that suborned a religion to the judiciary of a nominally secular state.

It has now become so difficult to answer when people ask me where I am from. My first few formative years were spent in what is now Pakistan; the next thirteen years in India (Simla and Amritsar), and I have spent nearly 50 years in the United States. Most people appear perplexed - and rightly so - if I answer "New York."

"You can't go home again," said Thomas Wolfe, and the line often reverberates in my head. Yet, before the end of my days I would like to see the streets where I ran around and the house where I was born.

ijisinh99@gmail.com

August 3, 2009

[Courtesy: www.sikhchic.com. ED.]

*****

1984- THE SIKH BLOOD- BATH IN RETROSPECT

Prof. Gurmit Singh Tiwana, Canada

Call it by any name, a pogrom, massacre or a genocide, whatever you will- the most hideous part of it is, that it was state- sponsored. The most heinous, as it was, it was pre-planned, well thought out quite neatly and ruthlessly carried out, in which the truck- loads of Jaat goons from across the Jamuna were brought in to the attack, kill and plunder. This holocaust was perpetrated with the active connivance of the Delhi Police, The Delhi Administration and even the then Home Minister of India was a party to it. In fact, this slaughter was so dastardly ignominious and inhuman that it was a fit case to be brought before the U.N.O. It is hard to find a parallel to it in the Indian History except the one that happened when Nadir Shah

captured Delhites and let loose a reign of terror on the Delights. But after the lapse of a quarter of a century instead of justice being delivered, the Sikhs are being advised to forget, even not being asked to forgive, because no culprit is being identified who would be made to ask for it. Even the Indian Parliament has so far not passed any resolution condemning it or asking for forgiveness as if the whole country is oblivious of this dastardly act of the majority community at the behest of the congress, which since long has shed its secular character.

The B.J.P in this case deserves all the praise to have come to the rescue of the Sikhs to whatever extent its members could. Even the congressite Sikh mayor of Delhi S. Mehar Singh was manhandled. The Sikh President Giani Zail Singh's cavalcade was attacked twice. The commander-in-chief of the Indian Armed Forces was rendered so powerless and helpless that when asked for refuge by the world renowned Sikh historian and journalist S. Khushwant Singh was only obliged to tell him to seek refuge with a Hindu friend. Mr. Karanjia, the editor of the Bombay Weekly Blitz, compared this slaughter to that of king Nadir Shah, as mentioned above.

Let us not forget that in this world driven by the natural law of cause and effect, nothing can happen without a cause. Here as everywhere else, the immediate cause of this massacre may be attributed to the two Sikh bodyguards of the Prime Minister, Indira Gandhi, having murdered her, but the Sikh melody is deep-rooted. One would ask why there was not such a reaction when a Marhatta Nathu Ram Godse murdered the father of the nation Mahatma Gandhi. Why was not the whole Marhatta community put to the sword.

The strained relations between the Sikhs and the ruling Nehru family had been simmering since Indian Independence. Nehru as well as Gandhi, had backed down upon the Calcutta resolution of 1937.

Congress Party Conference, which said that "after independence, the Sikhs will enjoy the glow of all the rights and privileges of a free nation". After independence that was not to be. The proposal of a separate Sikh homeland as devised by the Imperialist rulers, to further divide the sub- continent into three parts, was scuttled in England at Round Table Conference by Dr. Gopal Singh Dardi, a pseudo-Sikh

scholar, when he informed Pt. Nehru that this offer was being considered by Master Tara Singh, Giani Kartar Singh and Baldev Singh -a wealthy Sikh industrialist of Bombay. Pt. Nehru lost no time in enticing Baldev Singh, offering him the post of the first Defence Minister of India. According to the late S. Kapoor Singh's 'Sachhi Sakhi' Master ji and Giani ji could not say no to Baldev Singh, since they were in the pay of Baldev Singh, who would write them a blank cheque anytime they needed money. After Independence it is sad to observe that in a freshly installed secular Democratic Republic of India, Pt. Nehru took a personal interest in sacking S.Kapoor Singh, an I.C.S officer of the British rule on flimsy grounds from the post of Deputy Commissioner. This incident proved without any shadow of doubt Pt. Nehru's anti -Sikh stance. Thence on, the hold of Pt. Nehru, the fine tuned westernized Indian prime minister, upon the central Govt, as a representative of the national capitalists Tata & Birla was so firm, that every action of his was a law unto itself as well as to the Indian masses at large. At a historical juncture when there were signs of utter dissatisfaction and grumbling inside the Indian Armed Forces and a revolt among the sailors of Navy at Bombay had already taken place, the leftist forces failed miserably to cash in on the anti- British sentiments of the Indian masses. Perhaps they too had high hopes in the congress and its leader, the author of 'The Discovery of India'.

Since the handsome widowed Prime Minister had already developed a romantic weakness for Pamela Mountbatten, it was quite in the fitness of things that her husband, a faithful representative of the imperialist power got extended the tenure of the Governor General for seeking the bargain through that had been struck between the Colonial, Capitalists and the Indian National Industrialists who so far had cloaked themselves in the garb of the Indian National Congress. The gullible Indian masses could hardly see through, so far that the British Capitalists had exploited India so called golden sparrow perforce had to share their profits with the Indian capitalists offering them the technical know-how.

Some reactionaries might raise their eye brows if I have the temerity of quoting a statement made by Comrade Stalin as far back as 1925. He was quick to discern that "the Indian National Bourgeoisie under the leadership of Nehru and Gandhi are soon going to

strike a bargain with the British Bourgeoisie” which only came to fruition in 1947. At this point the leftist movement failed miserably in putting the peoples, cause to the fore, utilizing the anti-imperialist sentiments of the Indian masses that could have ushered into a socialist revolution. Soon after the declaration of the constitution of the Indian Democratic Secular Republic, the then home minister of India, Sardar Patel, apprehending any leftist upsurge, outlawed the Communist Party of India.

As the following events would make it explicitly clear that for a quarter of a century, the Indian Industrial Sector was totally left to develop unhindered, under the rule of Nehru and later Indira Gandhi with the help of Imperialist Industrialists, utilizing their technical know how for a pittance of profits in return. One could easily remember the days when the Bajaj Scooters Ltd. was the only industrial house who supplied scooters for the whole country. Even a sewing –machine needle was not allowed to be imported. It was during Rajiv Gandhi’s tenure, when the National Capitalists had grown strong enough to compete with the foreign industrialists that the foreign imports were allowed in. As a result, the Indian small businesses found a chance to grow and flourish.

For the last 60 years the drums of Indian Independence Day are beaten with great pomp and show from the pulpit of Red Fort to befool the uneducated gullible Indian masses, woefully divided on the basis of caste, creed and religion. Now it is becoming clear day by day, that it was independence for the national industrialists growing richer day by day, while the Indian masses are fastly in the process of being reduced to beggars, roaming hungry skeletons and shanty-dwellers.

Indian govt. has no shame in declaring its successful ventures to the moon and its G.D.P being comparable to that of China. There is no mention of forty thousand Swiss bank accounts opened by the wealthy Indians, where there was none before independence. Only Bombay has forty hundred thousand shanty dwellers not to talk of Delhi, Madras and Calcutta. It is a clear challenge to the conscience of the leftist forces of the country as divided as before as they are, now to close their ranks and accept this challenge.

The Indian ruling classes are playing a political game in the name of caste, creed and religion. Infact the

majority Hindu Industrialists have nothing in common with a poor Brahmin or a village shopkeeper bania, as there is no commonality between a Sikh farm worker and a poor peasant with the Sikh Feudal lord, be they congressites or Akalies.

Hoping a Sikh Prime Minister would do something for the Sikhs, is to live in a fool’s paradise. He’s a helpless cog in the big industrial machine of the Indian capitalists; most of them being Hindus, who could easily play the religious card whenever they need it, wherever they need it. A strong Hindu fanatic faction is already in existence. For example the R.S.S; the Bajrang Bali Dal & the Shiv Sena. These organisations are always at the beck and call of these industrialists, be they of B.J.P or congress. They have raked up anti-Muslim sentiments in case of Babri Masjid, Orissa incident of burning a Christian priest and his adolescent son to ashes and Gujarat Muslim Massacre. These incidents went exactly as planned and executed in the form of 1984 Sikh massacre, in close connivance with the State administration and with the active support of the state chief minister Modi.

Only recently, at a remembrance day of this Sikh genocide of 1984, a Sikh scholar, Harinder Singh from Texas, has stated clearly that in Sikh ideology there is no place for a theocracy. The rule of Maharaja Ranjit Singh is a living example. We can learn a practical lesson from our immediate neighbour Pakistani Muslim Theocracy fighting for its life. S. Harvinder Singh Phulka has rightly refused to endorse any demand for a separate Sikh homeland.

Fighting for the religious, political and economic rights of the minority communities should be the main agenda of all the Sikhs, Muslims and Christians in India and in the Diaspora. It is high time that a common front is formed and uniting with the leftist forces, a joint fight be given to the right leaning Hindu Communal forces ruling at the centre. This includes the agenda for asking an exemplary punishment to the perpetrators of 1984 Sikh Massacre & Gujarat Massacre.

I would end up with a quote from a German thinker Martin Niemoller when the followers of Hitler killed their adversaries, one after the other. “The Nazis came first for the communists and I did not speak up because I was not a communist. Then they came for

the Jews and I did not speak up I was not a Jew. Then they come for trade unionists and I did not speak up as I was not a trade unionist. Then they came for the Catholics but I was a protestant so I did not speak up. Then they came for me and by that time, there was no one left to speak up for anyone”

Though this drama has already been enacted in India, there is no guarantee that it will not be repeated again. The only option left open for the minority communities of India is to unite and have a common front with the leftist forces to give a joint fight to the fascist Hindu communal forces who are acting at the behest of the national capitalists of the country.

*****

PUNJABI & MONGOLIAN?

[Reproduced from The Sikh Bulletin July-August 2008]

Recent UNESCO report on languages concluded that languages of the world are disappearing at an alarming rate; **“...most languages disappear because their speakers voluntarily abandon them”**; and included **Punjabi among them**. That did not come as a surprise to me. Way back in 1960 I had travelled through Pakistan on my overland trip from New Delhi to Seattle, USA. Although every body I came in contact with in Pakistan, from Lahore to the Iranian border, spoke beautiful Punjabi and only Punjabi, their official language was Urdu. Later when I visited Punjab (India) in 2001, after an absence of 25 years, I had to ask myself why did Sikhs in Punjab agitate for Punjabi suba if they were not going to use the language? But just imagine my surprise as I turned to page 137 while recently reading **“Marco Polo: From Venice to Xandau”** by Laurence Bergreen.

This was my surprise: An alphabet adopted by **Kublai Khan** in 1269 to be used for transcribing all the languages of his vast empire that extended from China Sea to the Caspian Sea was Punjabi. Arrangement of letters is top to bottom, unlike Gurmukhi script which is left to right, but **sound sequence is the same except for the missing fourth consonant in each row**. This alphabet was devised by a Tibetan monk, **Matidhvaja Sribhadra**, in Kublai Khan’s court at the latter’s request. It is obvious that the monk was well aware of the use of Gurmukhi script in Punjab. He did, however, adapt it for use for transcribing sounds specific to

various languages in Kublai Khan’s empire. It is inconceivable that it is a mere coincidence. Relevant text from that book appears below.

Hardev Singh Shergill

Consonants						Vowels							
ᳵ	ka	ᳶ	ta	᳷	pa	᳸	zha	᳹	ha	ᳺ	ha	᳻	i
᳼	kha	᳽	ttha	᳾	pha	᳿	za	᳾	'a	᳿	u	᳾	u
᳽	ga	᳾	dda	᳿	ba	᳾	-a	᳾	qu	᳾	e	᳾	e
᳾	nga	᳾	nna	᳾	ma	᳾	ya	᳾	xa	᳾	o	᳾	o
᳾	ca	᳾	ta	᳾	tsa	᳾	ra	᳾	fa	᳾	ee	᳾	ee
᳾	cha	᳾	tha	᳾	tsha	᳾	la	᳾	gga				
᳾	ja	᳾	da	᳾	dza	᳾	sha						
᳾	nya	᳾	na	᳾	wa	᳾	sa						

MARCO POLO

By Laurence Bergreen | Pages 136-137

Text relevant to Kublai Khan’s alphabet:

In keeping with his aspiration to become the "universal emperor," Kublai sought to encourage a common written language for all the peoples of his empire. To bring order to the chaos of Mongol communication, he commissioned an influential Tibetan monk named Matidhvaja Sribhadra to devise an entirely new language: an' alphabet capable of transcribing all known tongues. Endowed with prodigious intellectual gifts, the monk was said to have taught himself to read and write soon after birth, and could recite a dense Buddhist text known as the Hevajra Tantra from memory by the age of three. As a result of these accomplishments, he was called 'Phags-pa, Tibetan for "Exceptional One." Having arrived at the Mongol court in 1253 as an eighteen-year-old prodigy, 'Phags-pa later found special favor with Kublai Khan's principal wife, Chabi, and came to exert a profound influence over the court.

Although Kublai Khan professed to respect four distinct faiths, 'Phags-pa ensured that his Buddhist sect, the Sa-skyapa, ranked first among equals. To the Chinese purist, the Mongol version of Buddhism was debased, corrupt; it derived from the Tantric Buddhism of Tibet, whose lamas, "Superior Ones," demonstrated a proficiency in sorcery that alternately

delighted and intimidated the deeply superstitious Mongols and impressed the skeptical Marco Polo.

For a time, 'Phags-pa directed all spiritual matters at court, and even Kublai Khan deferred to him. In exchange for spiritual validation, he bestowed on the young monk a golden mandala said to contain pearls "the size of sheep droppings." When the two met for their mystical seances, 'Phags-pa sat above his pupil, and when conducting secular business, they traded places. The see-saw relationship was intended to demonstrate a harmonious balance between spiritual and temporal matters.

In 1269, 'Phags-pa, in fulfillment of his commission, presented Kublai Khan with a syllabic alphabet—that is, one in which symbols represent consonants and vowels—consisting of forty-one letters, based on traditional Tibetan. The new written language became known as "square script," owing to the letters' form. It was written vertically, from top to bottom and from left to right, using these symbols:

The system transcribed the spoken Mongolian tongue with more accuracy than its improvised predecessors, and even recorded the sounds of other languages, notably Chinese. Kublai Khan proudly designated this linguistic innovation as the language of Mongol officialdom, and he founded academies to promote its use. The Mongolian Language School opened the same year, and two years later, the National University. 'Phags-pa script appeared on paper money, on porcelain, and in official edicts of the Yuan empire, but scholars and scribes, devoted by sentiment and training to Chinese, Persian, or other established languages, resisted adopting it. Nor did Marco demonstrate familiarity with the new Mongol idiom.

In 1274, about the time the Polo Company arrived in Mongolia, 'Phags-pa retired to the Sa-skyapa monastery in Tibet, where he died in 1280. By that time, his version of Buddhism was falling into disfavor with the Mongols, and his clever script had failed to catch on, except among a small number of adherents who employed it on ceremonial occasions. It remained a worthy but failed experiment in artificial or constructed language.

*****

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਕਿੱਥੋਂ ਆਈ? ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ?

ਪ੍ਰੋ: ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ, ਪੀਐਚਡੀ
ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ
ਇਨਸਟੀਚਿਊਟ ਫਾਰ ਅੰਡਰਸਟੈਂਡਿੰਗ ਸਿਖਿਜ਼ਮ
੪੪੧੮ ਮਾਰਟਿਨ-ਪਲੇਡ
ਲਾਵਾਲ, ਕੋਊਬਿਕ, H7W 5L9
Email: sikhism@iuscanada.com

ਭਾਵ (ABSTRACT)

ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਈ ਸਿਖ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹ ਮਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ, ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਮੇਤ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਅਜੋਕਾ ਅਧਿਐਨ ਇਹ ਸਿਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਵਸਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਵਰਤੀ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਦੂਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਜਰੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਭੇਤ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਨਿਨੀ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤੋਂ ਹੀ ਘੜੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਤਰਸ ਯੋਗ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਕੀਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮੂਲ ਖੋਜਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇੰਡੋ-ਯੂਰਪੀਅਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਲੇਖ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਪੂਰਵ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਜੁਗ ਨੂੰ ਫਰੋਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਮੂਲ ਢੂੰਡਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਵਿਕਾਸ ਹਿਤ ਖੋਜ-ਸ਼ਾਲਾ (Research Institute) ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਖਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਆਰੰਭ (Introduction)

ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਪੰਜਾਬੀ' ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਵੀ 'ਪੰਜਾਬੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾਂ ਈਰਾਨੀਆਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1,000 CE (Current Era) ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਇਸ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਏਥੇ ਹੀ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਸ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ

ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਪਤ-ਸਿੰਧੂ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਸਤ ਦਰਿਆ ਵਗਦੇ ਸਨ। ਪੂਰਬ ਵਲ ਵਹਿੰਦੀ ਸਰਸਵਤੀ ਸੁਕ ਗਈ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵਲ ਵਗਦੇ ਸਿੰਧ ਦਰਿਆ ਨੂੰ, ਸਮੇਤ ਇਸ ਦੇ ਮੁਆਵਿਨ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ, ਇਸ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਖਿੱਤੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੰਜ ਦਰਿਆ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤੇ ਇਹ ਦਰਿਆ ਵਗਦੇ ਸਨ ਈਰਾਨੀਆਂ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬ' (ਪੰਜ = 5, ਆਬ = ਪਾਣੀ /ਦਰਿਆ) ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ [7, 13]। ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਿਛੋਕੜ (Historical Background)

ੳ: ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਰਾਚੀਨ ਨਾਂ

ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਫ਼ੋਰਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਹੇਗੀ [7]:

“3,000 BCE ਤੋਂ ਹੀ ਆਰੀਆ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹੇੜਾਂ ਦੀਆਂ ਹੇੜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ੧,੦੦੦ ਸਾਲ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਲੋਕ ਇਕ ਕਬੀਲਾ ਜਾਂ ਨਸਲ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਮੱਧ-ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਵਨ-ਸਵੰਨੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਉਹ ਆਰੀਅਨ ਸੂਕਦੇ ਸਿੰਧ ਦਰਿਆ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਵਸੇ, ਭਾਵ, ਸਿੰਧ ਵਾਦੀ ਵਿਚ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਦੋਂ 'ਸਪਤ ਸਿੰਧਵਾ' ਜਾਂ 'ਸਪਤ ਸਿੰਧੂ' ਭਾਵ ਸਤ ਪਾਣੀਆਂ (ਸਤਲੁਜ, ਬਿਆਸ, ਰਾਵੀ, ਚਨਾਬ, ਜਿਹਲਮ, ਸਿੰਧ ਤੇ ਹੁਣ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸਰਸਵਤੀ) ਦੀ ਧਰਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।”

ਡਾ: ਅਬਿਨਾਸ ਚੰਦਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਬੋਦ ਰਾਏ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ [7]:

“ਜਿਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵੈਦਿਕ ਆਰੀਆ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਰਿਗਵੇਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ 'ਸਪਤ ਸਿੰਧਵਾ' ਭਾਵ, ਸਤ ਨਦੀਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੱਛਮ ਵਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਨਦੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸਿੰਧ ਨਦੀ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਵਲ ਸਰਸਵਤੀ ਨਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਗੰਗਾ ਅਤੇ ਜਮਨਾ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਅਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਬਖਸ਼ਿਆ।”

ਬੋਦ ਰਾਏ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਸਪਤ ਸਿੰਧਵਾ' ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ [7]:

“ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਪੰਜਾਬ, ਉੱਤਰ ਪਛਮੀ ਸੀਮਾ ਪ੍ਰਾਂਤ (ਸ਼ੁਮਾਲ ਮਗਰਬੀ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬਾ), ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਆਰੀਅਨ ਨਿਵਾਸ ਸੀ।”

ਜਿਸ ਨੁਕਤੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਇਹ ਆਰੀਆ ਲੋਕਾਂ ਦੀ

ਆਮਦ (੩,੦੦੦ - ੧,੦੦੦ BCE) ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਆਰੀਆ ਲੋਕ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹ ਅਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਆਏ। ਉਸ ਬੋਲੀ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁਝ ਪਰਭਾਵ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਰੀਆ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਈਰਾਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਈਰਾਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚਿਰ ਰੁਕੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪੁਰਾਣੀ Indo-Aryan ਜ਼ਬਾਨ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਬੋਲੀਆਂ ਸਨ [3, 4, 6], ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਭਰੰਸ਼ (ਜਾਂਗਲੀ) ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ [9]। ਇਸ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਧੁਨੀ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਘੜਨ ਵਿਧੀ ਯੂਨਾਨੀ, ਲਾਤੀਨੀ ਤੇ Celtic ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਸੀ।

ਅ: ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ (ਆਦਿ)

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਸ਼ਬਦ 'ਦਰਿਆ' ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਦੋ ਦਰਿਆਵਾਂ 'ਅਮੂ ਦਰਿਆ' ਅਤੇ 'ਸਿਰ ਦਰਿਆ' ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸ਼ਬਦ 'ਦਰਿਆ' ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ, ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ, ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ, ਚਨਾਬ ਦਰਿਆ, ਅਤੇ ਜਿਹਲਮ ਦਰਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਵਕਤਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਗਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਮਾਂ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਹੁਣ 'ਨਦੀ' ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਨਾਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

Hittites ਅਤੇ Mitanni (Suppiluliuma ਅਤੇ Matiwaza ਵਿਚਾਲੇ (380 BCE - Before Current Era) ਹੋਈ ਸੰਧੀ ਵਿਚ ਮਿਤ੍ਰ, ਵਰੁਨ, ਇੰਦ੍ਰ ਅਤੇ ਨਸਤਿਆ (ਅਸਥਿਨਾ) ਨਾਂ ਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਕਿਕੂਲੀ ਘੋੜ-ਸਿਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ: ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਇਕਾ (ਏਕਾ - One), ਤੇਰਾ (ਤ੍ਰੈ - Three), ਪੰਚਾ (ਪੰਚ - Five), ਸੱਤਾ (seven), ਨਾ (ਨਾਵਾ - Nine) ਅਤੇ ਵਿਰਤਨਾ (round) [17].

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ (French) ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ duex (ਦੂ), trios (ਤ੍ਰੈ), cinq (ਪੰਜ), sept (ਸਤ), nauf (ਨਾਓ), dix (ਦਸ), savon (ਸਾਬੋਨ) (ਵ ਅਤੇ ਬ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ), 'Que est tu?' (ਕੀ ਏ ਤੂ) French ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਉਚਾਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੂ-ਬਹੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ

ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ: ਮਿਸਾਲ ਲਈ 'tu' (ਤੂ) ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਲਈ ਅਤੇ 'vous' (ਤੁਸੀ) ਸਤਕਾਰ ਜਾਂ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਲਈ। ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਸੰਗਿਆ ਤੋਂ ਬਾਦ ਲਗਣਾ (ਜਿਵੇਂ 'ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੀ ਬਾਣੀ...' ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰਨਾ ੬੧੬ ਤੇ ਅਤੇ 'ਮਾਤਾ ਸ੍ਰੀ' TV ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਕਥਾ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਂ ਦੀ

ਕੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਸੀ। ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਣ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ। ਲਿੰਗ ਬਦਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਵਚਨ ਬਹੁ ਵਿਚਨ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਿਰਿਆ (verb) ਦਾ ਬਦਲ ਜਾਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਦੋਹਾਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ 80 ਨੂੰ French ਵਿਚ quatre-vingts (*katr vain*) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਚਾਰ ਵੀਹਾਂ (four – twenties) ਆਖਦੇ ਸਾਂ।

400 BCE ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਵਿਆਕਰਣ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਪਾਨਿਨੀ, ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਬੋਲ ਚਾਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਚੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਘੜੀ। ਸੰਸ + ਕ੍ਰਿਤ = ਮੁਕੰਮਲ, ਭਾਵ ਸੁਧਰੀ ਹੋਈ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਆਮ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਪਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਭਾਵ ਅਪੂਰੀ ਖਰੂਵੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ।

ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪਾਨਿਨੀ ਨੇ 400 BCE ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ so-called ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬੜਾ ਚਿਰ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਈ ਪੜਾਵਾਂ ਚੋਂ ਲੰਘੀ। ਦਰ ਅਸਲ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਦੋਹਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਵਿਚ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਓਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ 400 BCE ਵਿਚ ਪਾਨਿਨੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਲੇਕਨ ਅਜ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਰਬੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਾੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਰੀਬ ਕਰੀਬ ਓਹੋ ਹੀ ਹੈ ਜੋ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮਿਸਟਰ ਸ਼ਹਿਕਾਰ [9] ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਰਾਮਪਟਨ (ਉਨਟਾਰੀਓ) ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਹੋਈ ਜੁਲਾਈ 2009 ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਭਾਰਤੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਣਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ [16] ਨੇ 'ਕਬੱਡੀ' ਅਤੇ 'ਘੋਲ' ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਖੋਜੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜੀਵਤ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਧੀਰੇ ਧੀਰੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਣ ਤੇ ਅੰਕੁਸ਼ ਲਾਣ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਵਖਰਾ ਪਛਾਣ ਸਕਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਲੋੜ ਹੈ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਕਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਨਵੀਨ ਸ਼ਬਦ ਘੜਨ ਦੀ। ਹਾਂ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਨਵੀਨ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਲੈ ਲੈਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ।

ੲ: ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਖੋਜ ਦਾ ਕਮ

T. Grahame Bailey ਆਪਣੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਕਲਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਦੀ Introduction ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: “ਪੰਜਾਬੀ ਚੀਨੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਾਂਗ ਇਕ tone- ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ।” ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਮੂਲ ਤੇ ਇਸ ਦੇ multi-tonal ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੰਜੀਦਾ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੀ multi-tonal ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਸਦੀ CE ਵਿਚ ਹੋਏ ਕੁਸ਼ਨ ਸਾਮਰਾਜ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪੁਸ਼ਪੁਰ (ਹੁਣ ਪਿਸ਼ਾਵਰ) ਸੀ, ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ?[11].

ਕੁਸ਼ਨ ਲੋਕ Yueh-chi ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿਤੇ ਮਧ ਚੀਨ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਪਛੱਤਮ ਵਲ ਨੂੰ ਮਧ-ਏਸ਼ੀਆ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਰ ਗਏ, ਜਿਥੋਂ ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਨੂੰ ਟੁੱਟੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਪੂਰਬੀ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਲਤਨਤ ਦਾ ਧੁਰਾ ਰਿਹਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਦੁਰਾਡੇ ਵੀ ਚਲੇ ਗਏ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਲਤਨਤ ਸੁੰਗੜ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਖੋਜ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ। [11].

ਉਪਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਜਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਧ ਏਸ਼ੀਆ, ਯੂਰਪ (ਫ਼ਰਾਂਸ ਸਮੇਤ) ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹਦ ਤਕ ਚੀਨੀ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਪਰਭਾਵ ਹੈ। ਕੁਸ਼ਨ ਕਾਲ ਵਿਚ 'ਸ਼ਕ' ਸੰਮਤ ਪਰਚਲਤ ਸੀ (ਇਹ ਸਾਕਾ ਸੰਮਤ ਕੈਲੰਡਰ ਰੀਫਾਰਮ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੋਮੀ ਸੰਮਤ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ)। ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਵਿਕਰਮੀ ਸੰਮਤ ਪਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਵਿਕਰਮਾ ਦਿਤਿਆ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਹੈ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਾਚੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਫਿਰ ਅਪਭਰੰਸ ਐਲਾਨਣ ਨਾਲ ਮਧ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਰਭਾਵ ਲਗਾਤਾਰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਅਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪੁਠ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਦੀ ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਦ ਵੀ ਮਿਟਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫ਼ਿਤ ਵੀ ਏਸੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦੀ ਉਪਜ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਡਾ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ, ਉਪ ਪਰਧਾਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਕੈਡਮੀ ਆਫ ਲੈਟਰਜ਼, ਇੰਡੀਆ (ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ) ਨੇ ਇਨਕਸ਼ਾਫ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ (ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਮਿਲੀਅਨ ਅਮਰੀਕੀ ਡਾਲਰ) ਦਾ ਬਜਟ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ Institute of Panjabi Culture ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ [8]. ਪਰ ਡਾ: ਨੂਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ Research Institute ਬਣਾਨ ਲਈ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਕਰਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੂਲ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਤਕਨੀਕੀ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਘੜੇ ਜਾ ਸਕਨ।

ਸ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ: ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਚੋਂ ਘੜੀ ਗਈ ਨਵੀਂ ਭਾਸ਼ਾ
ਜਿਹੜੀ ਨਵੀਂ ਭਾਸ਼ਾ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ) ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਇਤਨੀ ਕਠਿਨ ਸੀ ਕਿ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ (ਧਰਮ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ) ਵਰਤਦੇ ਸੀ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬਣਤ ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ 3959 ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਬੋਲ ਸਕਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਘੜੀ ਗਈ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ (ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਕੁਦਰਤੀ, ਜੰਗਲੀ) ਨਾਲੋਂ ਵਖਰੀ ਲਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਇਕ ਮਖਸੂਸ ਅਦਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਜਦ ਕਿ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਕਰਦੀ ਉਤਰੀ ਤੇ ਵਸਤੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਦੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲੀ।.....
ਅਸਲ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਿਣਾ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਵ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਹੀ ਇਕ ਨਵੀਨਤਮ ਕੜੀ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਦਰਸਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉੱਤਰ ਪਛਮੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਜ਼ਬਾਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਨਿਨੀ ਨੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਚੋਂ ਤਰਾਸ਼ੀ ਹੋਈ ਇਕ ਮਸਨੂਈ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਤਰੀ ਅਤੇ ਵਸਤੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਚੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਚੋਧਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

Pie [6] ਨੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ 300 BCE (Before Current Era) ਅਤੇ 1,200 CE (Current Era) ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਵਿਗਸਿਤ ਹੋਈ। ਸੋ, ਇਹ ਓਹੀ ਪਾਨਿਨੀ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਈਰਾਨੀਆਂ ਨੇ 1,000 CE ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੇ 'ਪੰਜਾਬੀ' ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਜ਼ਬਾਨ (ਪੰਜਾਬੀ) ਨੇ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਦੂਜੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ - ਫ਼ਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ, ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ, ਯੂਨਾਨੀ ਆਦਿ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮੁਹਾਵਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਲਏ ਤੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਇਸ ਦੀ ਅਜ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਉਭਰੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੁੰਗਰੀ, ਵੱਡੀ ਹੋਈ ਤੇ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬੁਧ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਰੂ ਵੀ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ, ਭਾਵ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ (ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ) ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ - ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਬੁਧ ਧਰਮ ਪਨਪਿਆ। ਚੂਕਿ ਬੁਧ-ਸ਼ਰੂ ਨੂੰ ਪਾਲੀ ਸ਼ਰੂ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਾਰਣ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਾਲੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ [6]। ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਾਲੀ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਹੀ ਹੈ। ਪਾਲੀ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਪਾਲ ਜਾਂ ਕਤਾਰ, ਭਾਵ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ: ਬੁਧ ਸਾਖੀਆਂ ਇਸ ਤਰਜ਼ ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਘੋਖੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਪਾਲੀ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ [10]। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪਾਲੀ ਨਾਲ ਤੁਲਣਾ ਕਰਨ ਤੇ ਗਿਆਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਬਾਨ (ਪੰਜਾਬੀ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। [10] ਭਾਵ ਕਿ ਪਾਨਿਨੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਕਿਹਾ, ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਜਨਮ ਦਾਤੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਬਾਨ ਕਦੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀ।

ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

ਜਦੋਂ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ (ਪੁਰਾਕ੍ਰਿਤ) ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਟੁਰੀ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਕਈ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ, ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਇਹ ਲਹਿੰਦੀ, ਸਿੰਧੀ ਅਤੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਬਣੀ। ਉੱਤਰ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਡੋਗਰੀ ਅਖਵਾਈ, ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰਿਆਣਵੀ, ਰਾਜਸਥਾਨੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਮਰਾਠੀ ਆਦਿ ਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਵਲ ਇਹ ਬ੍ਰਜਿ ਅਖਵਾਈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਰਹੀ। ਹਾਂ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ (ਪੁਰਾਕ੍ਰਿਤ) ਚੋਂ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਹਨ।

ਕਾਬਲੇ ਗੌਰ ਹੈ ਕਿ ਵੇਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਆਂ, ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਸੂਤਰ ਸਾਰੇ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ (ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ) ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਦ ਵਿਚ, 200 BCE ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਇਸ ਤਥ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 400 BCE ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਘੜੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਤਾਂ 400 BCE ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ [3, 4, 6]

ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ [14, p 15-16] ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

“ਵੇਦਾਂ ਵਿਚਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਰਾਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਵਖਰੀ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ’ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਸਮਰਾਟ ਅਸ਼ੋਕ ਦੇ ਸਮੇਂ (273-232 BCE) ਲੋਕ ਪਾਲੀ ਬੋਲਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਦੂਜੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ’ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਵੈਦਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਵਖ ਵਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵਖ ਵਖ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਣ ਲਗੀਆਂ। ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਮਗਧ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ

ਵਿਚ ਮਗਧੀ, ਉੱਤਰ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੂਰਸੈਣੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਭਰੰਸ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਯਾਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ॥”

ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ [14] ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਕਰੀਬ ਕਰੀਬ ਓਹੋ ਕੁਝ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ [1] ਆਈਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਪ ਬੋਲੀਆਂ ਸਮੇਤ) ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ ਬਾਰੇ ਲਿਖ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਜਿਹੜੀ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੂਲ ਖੋਜਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਉਹ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਹੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਹੀ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਈ ਨੇਮ (rules) ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੀ ਇਸ ਦੇ ਸਹੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਵਿਅਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਲਿਪੀ

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (1504-1552 CE) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਕਈ ਲਿਪੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਜਿਸ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਉਹ ਸੀ ‘ਲੰਡੇ’। ਪਰ ਪ੍ਰੋ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ [5] ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਧਿਐਨ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲੰਡਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਟਾਕਰੀ ਤੇ ਸਿਧ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ, ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਟਾਕਰੀ/ਸਿਧ ਲਿਪੀ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਫ਼ਾਰਸੀ ਪਰਧਾਨ ਹੋ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਐਨ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ, ਟਾਕਰੀ/ਸਿਧ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਨਵੀਂ ਲਿਪੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖੀ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਤੇ ਲਿਪੀ ਗੁਰਮੁਖੀ, ਆਪਣੀਆਂ ਉਪ-ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਲਹਿੰਦੀ, ਸਿੰਧੀ, ਮੁਲਤਾਨੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਡੋਗਰੀ, ਸਹਿਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਹਿੰਦੀ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਫ਼ਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਜਿਹੜੀ ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ Indo-European ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਬਾਨ ਘੜ ਕੇ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ। ਮੁਢਲੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ

ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਉਪ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹਨ।

ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸਗੋਂ ਸਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਹੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕੁਝ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਫ਼ਾਲਤੂ ਜਿਹਾ ਲਗੇਗਾ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਪਰਭਾਵ ਥੱਲੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੀ ਸਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਜਨਮ-ਦਾਤੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੀ ਪੈਂਤੀ ਅਖਰੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਵਾਰਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਈਰਾਨ, ਅਰਬ, ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਂਸ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਹੋਰ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Punctuation system ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨੇਮ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਕਿ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਅਤੇ ਹਾਵਾਂ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਿਓਗੀ ਤੇ ਕਾਰਗਰ ਹੋ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਲੇਖਕ ਬੜੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋਰ ਖੋਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ Indo European ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਰੁਤਬਾ ਦਿਵਾਇਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਾਲੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਅਜੋਕੀ ਨਵੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਓਸ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਭਿਨ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਆਮ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਖੋਜੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਨਿਨੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਦੇ ਮੂਲ ਦਾ ਤੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਹੋਏ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ। ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਵਖ ਵਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਖ ਵਖ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਇਹ ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਠੀਕ ਵਿਆਖਿਆ (interpretation) ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ। T. Grahame Bailey [11] ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਮੂਲ ਤੇ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ multi-tonal ਹੋਣ ਤੇ ਕੋਈ ਸੰਜੀਦਾ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਚਾਰਲ ਨੇ ਵੀ ਜੁਲਾਈ 2009 ਵਿਚ ਬਰਾਂਪਟਨ (Brampton, Ontario) ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਹੋਈ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਮੂਲ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਚਾਰਲ ਨੇ ਡਾ: ਨੂਰ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਇਕ Research Institute ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

ਹੇਠਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੂਫੀਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਜੋ ਕਿ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਦੇ ਕੁਝ ਨਮੂਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਿਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ੧੨ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਤਕ (ਜਦੋਂ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਹੋਇਆ 1604 CE) ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ।

1. ਨਾਨਕ (੧੪੬੯-੧੫੩੯) ਪੰਜਾਬ

ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥

ਆਖਣਿ ਅਉਖਾ ਸਾਚਾ ਨਾਉ ॥

AGGS, M 1, p 9.

2. ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ (੧੧੭੫-੧੨੬੫) ਪੰਜਾਬ

ਪਰਵਦਗਾਰ ਅਪਾਰ ਅਗਮ ਬੇਅੰਤ ਤੂ ॥

ਜਿਨਾ ਪਛਾਤਾ ਸਚੁ ਚੁੰਮਾ ਪੈਰ ਮੂੰ ॥੩॥

AGGS, Farid, p 488.

ਕਿਆ ਤੂ ਸੋਇਆ ਜਾਗੁ ਇਆਨਾ ॥

ਤੈ ਜੀਵਨੁ ਜਗਿ ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਨਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

AGGS, Farid, p 794.

3. ਧੰਨਾ (੧੪੧੫-?) ਰਾਜਸਥਾਨ

ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਵੇਸੁ ਗੁਰਹਿ ਧਨੁ ਦੀਆ ਧਿਆਨੁ ਮਾਨੁ ਮਨ ਏਕ ਮਏ ॥

ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਮਾਨੀ ਸੁਖੁ ਜਾਨਿਆ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਨੇ ਮੁਕਤਿ ਭਏ ॥੩॥

AGGS, Dhanna, p 487.

੪. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ (੧੨੬੭-੧੩੩੫੦) ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ

ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਜੋ ਲਛਮੀ ਸਿਮਰੈ ਐਸੀ ਚਿੰਤਾ ਮਹਿ ਜੇ ਮਰੈ ॥

ਸਰਪ ਜੋਨਿ ਵਲਿ ਵਲਿ ਅਉਤਰੈ ॥੧॥

AGGS, Trilochan, p 527.

੫. ਕਬੀਰ (੧੩੯੮-੧੪੯੫) ਬਨਾਰਸ

ਐਸਾ ਤੈਂ ਜਗੁ ਭਰਮਿ ਲਾਇਆ ॥

ਕੈਸੇ ਬੁਝੈ ਜਬ ਮੋਹਿਆ ਹੈ ਮਾਇਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

AGGS, Kabir, p 92.

ਜਾਂ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਲਾਗੈ ਭਾਉ ॥

ਭਰਮੁ ਭੁਲਾਵਾ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ ॥

ਉਪਜੈ ਸਹਜੁ ਗਿਆਨ ਮਤਿ ਜਾਗੈ ॥

ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅੰਤਰਿ ਲਿਵ ਲਾਗੈ ॥੩॥

AGGS, Kabir, p 92.

੬. ਜੈ ਦੈਵ (੧੨੦੧-੧੨੪੫) ਬੰਗਾਲ

ਮਨ ਆਦਿ ਗੁਣ ਆਦਿ ਵਖਾਣਿਆ ॥

ਤੇਰੀ ਦੁਬਿਧਾ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੰਮਾਨਿਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

AGGS, Jai Dev, p 1106

ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦੇਤਿ ਜਪਿ ਨਰ ਸਕਲ ਸਿਧਿ ਪਦੰ ॥

ਜੈਦੇਵ ਆਇਉ ਤਸ ਸਫੁਟੰ ਭਵ ਭੂਤ ਸਰਬ ਗਤੰ ॥੫॥੧॥

AGGS, Jai Dev, p 526

ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਵਸਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪਰ ਦਿਤੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਿਆਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਲੋਂ ੧੫ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਵਰਤੀ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਲੋਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਇਕ ਖਾਸ ਨੁਕਤਾ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ (1175-1265 CE) ਨੇ ਇਕ ਈਰਾਨੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (1469-1539 CE) ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 300 ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ। ਇਹ ਤਬ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਸ਼ਾਹਦੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਈਰਾਨ ਤੋਂ ਆਰੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਸਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੈਗਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪੁਚਾਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਅਤੇ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਓਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਾਜਸਥਾਨ, ਉੱਤਰ ਪਰਦੇਸ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਭਾਵ, ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਤਰੀ, ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਦਖਣ-ਪਛਮੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਬਾਰੂਵੀ ਤੋਂ ਸਤਾਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਬੋਲਦੇ ਸਨ।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ

ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਮਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ, ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਮਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇਠ ਦਿਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇ ਸਲੋਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ । ਤਰਸ ਯੋਗ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣ ਸਕੇ ਕਿ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ' ਸਲੋਕ ਕਿਹਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ' । ਜੇ ਇਹ ਸਲੋਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿੱਤੇ । ਆਓ ਵੇਖੀਏ , ਇਹ ਸਲੋਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਹਨ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ:

ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਪੜ੍ਹ ਪੁਸਤਕ ਸੰਧਿਆ ਬਾਦੰ ॥
ਸਿਲ ਪੂਜਸਿ ਬਗੁਲ ਸਮਾਧੰ ॥
ਮੁਖਿ ਝੁਠੁ ਬਿਝੁਖਨ ਸਾਰੰ ॥...
AGGS, M 1, p 1353.

ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫

ਕਤੰ ਚ ਮਾਤਾ ਕਤੰ ਚ ਪਿਤਾ ਕਤੰ ਚ ਬਨਿਤਾ ਬਿਨੋਦ ਸੁਤਹ ॥
ਕਤੰ ਚ ਭ੍ਰਾਤ ਮੀਤ ਹਿਤ ਬੰਧਵ ਕਤੰ ਚ ਮੋਹ ਕੁਟੰਬੁਤੇ ॥
ਨ ਸੰਖੰ ਨ ਚਕ੍ਰੰ ਨ ਗਦਾ ਨ ਸਿਆਮੰ ॥

AGGS, M 5, p 1353 & 1359.

ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਆਖਦੇ ਹਨ [15] ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਇਕ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਹੀ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ [12] ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜੇ ਇਹ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਨਿਨੀ ਨੇ ਇਹ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਪਰ ਕੀਤੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ।

ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਰਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਓਹੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਵਰਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਰਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਇਕ ਟਿੱਪੀ ਦੇ ਜੋ ਕਈਆਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਮਿਸਾਲ ਲਈ: ਬਾਦ - ਬਾਦੰ, ਸਮਾਧ - ਸਮਾਧੰ, ਸਾਰ - ਸਾਰੰ। ਟਿੱਪੀ ਲਾਉਣ ਦਾ ਇਹੋ ਤਰੀਕਾ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਭਗਤ ਜੈ ਦੇਵ (1201-1245) ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਰ ਫਾੜ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਦਿਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਟਿੱਪੀ ਲਾ ਕੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਘੜੇ ਗਏ ਅਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਪੰਜਾਬੀ: ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਜ਼ਬਾਨ

ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ Indo Aryan (Indo European ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਤੇ ਮਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਤਨੀ ਸਰਲ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਇਸ ਵਿਚ ਗਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਾਵਜੂਦ ਇਸਦੇ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਪਿਛਲੇ 3-4 ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਮਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੁਝ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਰਵਾਂ, ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰਸ ਮਈ ਲਗਣਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਰਲਤਾ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਣ ਵਰਗੇ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਗੁਣਾਂ ਕਾਰਣ

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਧ ਮਤ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਲਈ ਪਰਵਾਨ ਹੋਈ। ਇਸੇ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਬਾਦ ਵਿਚ ਪਾਲੀ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੈਨ ਧਰਮ ਨੇ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਹੀਂ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪੁਚਾਏ।

ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਆਰੀਅਨ ਮੂਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਫਿਲਮ ਵੀ ਹਿਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਚ ਭੰਗੜਾ ਜਾਂ ਇਕ ਅਧ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ ਨ ਹੋਵੇ। ਹਿੰਦੀ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਤਰਜਮਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤ ਕੇ ਬਣਾਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਆਰੀਅਨ ਮੂਲ ਦੇ ਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ (ਖਾਸ ਕਰ ਸਿਖ) ਕਿਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ ਜਾਂ ਨਾਚ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਡਰੋ ਤੇ ਹੀ ਨਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਸਮਝ ਵੀ ਨ ਆਉਣ।

ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਨਿਰੋਲ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਜਮਾਂਦਰੂ ਖਾਸਿਆਂ ਨੇ 4,000 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਿਉਂਦਾ ਰਖਿਆ ਹੈ: ਖਾਸੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬਣਾਏ ਹਨ।

ਨਿਰਣਾ/ਤੱਤ (Conclusions)

- ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ critical analysis ਕਰਨ ਤੇ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ - ੧੨ਵੀਂ ਤੋਂ ੧੬ਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ 400 BCE ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਪਾਨਿਨੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
- ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਘੜੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਤੇ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਪਿਛੇ ਟਿੱਪੀ ਲਾਕੇ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਬਾਦ ਵਿਚ 400 BCE ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਮੂਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕਰ ਕੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਘੜੀ ਗਈ।
- ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਵੇਦ ਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ (ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ) ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਾਦ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਦ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਚੋਧਰੀਆਂ ਨੇ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਵੈਦਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ

- ਪਾਨਿਨੀ ਦੀ ਘੜੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲੀ (Classic) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਐਲਾਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਾਹਿਤ ਚੋਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
- ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਕ-ਬੋਲੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਰਹੇ। ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਫਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ, ਯੂਨਾਨੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਦੀ ਰਹੀ।
  - ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੀਮੀ (Archaic) ਪੰਜਾਬੀ (ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ) ਲਗ ਭਗ ਸਾਰੇ - ਉਤਰ ਪੂਰਬੀ, ਪਛਮੀ, ਦੱਖਣ ਪਛਮੀ - ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।
  - ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ Indo-European ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਤੇ ਗਰਵ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਤਨੀ ਸਰਲ ਤੇ ਰਵਾਂ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਪਿਛਲੇ ੩-੪ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਮਾਲੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਵੇਸਲੀ ਹੈ।
  - ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਮੂਲ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਏਸਏਚੀਹ ਨਿਸਟਟਿਟਏ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਦੀ ਅਸ਼ਦ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤਾ ਕਿ ਇੰਡੋ-ਯੂਰਪੀਅਨ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਸਥਾਨ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਤਕਨੀਕੀ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਘੜੀ ਜਾ ਸਕੇ।
3. Masson-Oursel, P. William-Grabowska, H. D. and Stern, P. 1934. Ancient India and Indian Civilization. Routledge and Kegan Paul Ltd., London.
  4. Renou. L. 1954. The Civilization in Ancient India. Susil Gupta (India) Ltd., Calcutta-2.
  5. Padam, Piara Singh. 1995 (3rd Edition). *Punjabi Boli da Itihas* (Punjabi). Kalam Mandar, Patiala.
  6. Pei, Mario. 1998. Sanskrit Language. Microsoft ® 98 Encyclopedia. © 1993-1997 Microsoft Corporation.
  7. Pakistan Forum: http://it-pakistan.net/mboard/topic.asp?TOPIC_ID=159
  8. Personal Communication (July 2009): Dr Surinder Singh Noor. Vice President, Sahitya Akademy (National Academy of Letters), Rabindra Bhavan, 35 Ferozeshah Road, New Delhi.
  9. Personal Communication (July 2009): Syed Asif Shahkar, International Editor, Ajit Weekly, USA, Canada and Europe. Namndeman (PE, Judge), Swedish Court Stockhom.
  10. *Punjabi Tae Hoor Bhashavan (Punjabi)*. 1970. Bhasha Vibhag, Punjab, Patiala.
  11. Puri, Rakshat. 2003. Research must on origins of Punjabi. The Tribune, Chandigarh, January 19, 2003.
  12. Singh, Giani Harbans. 1996? Aad Sri Guru Granth Sahib: Darshan Nerain (Punjabi). Gurbani Sewa Prakashan, Patiala.
  13. Singh, Khushwant. 1966. A History of the Sikhs. Vol. I & II. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
  14. Singh, Sahib (Prof.). 1982 (7th ed.). *Gurbani Viyakaran* (Punjabi). Singh Brothers, Mai Sevan, Amritsar. (P 15).
  15. Singh, Sahib (Dr). 1972. *Sri Guru Granth Sahib Darpan*. (in Punjabi). Vols 10. Raj Publishers (Reg.), Jalandhar.
  16. Singh Swaran (Principal). Chief Editor, *Khed Sansar* (Punjabi). Khed Sansar Publication Pvt. Ltd. Surrey, BC, Canada (Personal Communication, July 2009).
  17. http://en.wikipedia.org/wiki/Mitanni_Indo-Aryan

*****

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ

ਪੁਸ਼ਪਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ

ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀਓ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ॥

REFERENCES

1. AGGS = Aad Guru Granth Sahib. 1983 (reprint). Publishers: Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee, Amritsar. (M = Mahla, i.e., succession number of the Sikh Gurus to the House of Guru Nanak, P = Page of the AGGS).
2. Chahal, D. S. 2003.

ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਕਰਮਨ ਵਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਵਸ ਮਨਾਏ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮੋਹ ਹਿਤ ਬੁਲਾਰੇ ਬੁਲਾਏ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਣਿਆ ਜੋ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਲੇਖਿਕਾ: ਪੁਸ਼ਪਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਘੱਟ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਪਿਆਰ

ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋਏ ਵੀਰ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਮਿਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ, ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਜੁੜਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਸਿੱਖੀ, ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਦੀ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਕਰਾਂਗੀ। ਮੇਰਾ ਸੁਨੇਹਾ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੰਮੀਆਂ, ਨਾਨੀਆਂ, ਡੈਡੀਆਂ, ਨਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਦਾਦਿਆਂ ਲਈ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ, ਲਿਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੈਂਤੀ ਅੱਖਰੀ ਅਤੇ ਕੰਨਾ, ਸਿਹਾਰੀ, ਬਿਹਾਰੀ ਆਦਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੰਗ ਹਨ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਕਰੀਬ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਪਰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਵਾਰਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉੜੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪਦ-ਛੇਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ ਉੱਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਰੋਜ਼ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਦ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਥਾਂ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜੁੱਗੋ-ਜੁੱਗ ਅਟੱਲ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹਨ। ਕਈ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉਲਥਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਿਰਫ਼ ਪੜ੍ਹੇ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬੋਲ ਸੁਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਜੇ ਕਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਗੋਰੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਕਿਉਂ ਸਿੱਖਦੇ? ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮਤਲਬ ਸਮਝਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰੂਹ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਕੱਲ ਦਾ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਹਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜਣ ਲਈ, ਰੂਹਾਨੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਰਾਜਸੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਪਰਚਲਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਵਕਤ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖਣਾ-ਪੜ੍ਹਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਦੀ ਐਂਫੀਸ਼ਿਅਲ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਆਉਣਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਜਿਉਂਦੀ ਵਸਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਿਖਤ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਬੋਲੀ ਦੀ ਝਲਕ ਸਾਨੂੰ ਸੂਫੀ ਕਵੀ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਹੁਣ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬੋਲੀ ਜੇ ਕਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਖੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਵਕਤੀ ਸਮਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲ ਦਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੱਬੇ ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਸੂਬਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਹਰਿਆਣਾ, ਹਿਮਾਚਲ, ਜੰਮੂ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਕਈ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਨ; ਮਾਝੀ, ਮਾਲਵੀ, ਦੋਆਬੀ ਅਤੇ ਪੁਆਧੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਡੋਗਰੀ ਜਾਂ ਪਹਾੜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਵੀ ਚਾਰ ਸ਼ਾਖਾਂ ਹਨ; ਕਾਂਗੜੀ, ਜੰਮੂਆਲੀ, ਭਟਿਆਲੀ, ਅਤੇ ਪੂਚੀ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਵੀ ਅੱਗੋਂ ਚਾਰ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਨ; ਮੁਲਤਾਨੀ, ਸ਼ਾਹਪੁਰੀ-ਝਾਂਗੀ, ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦਕੋ ਜਾਂ ਹਿੰਦਕੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆਰਵੇਂ ਨੰਬਰ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਵੇਂ ਨੰਬਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹੁਣ ਚੌਥੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖ ਭੈਣ ਭਰਾ ਬਹੁਤ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਘਰ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਟਰਾਂਸਲੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ FBI Agency ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਗਿਆਨ politics ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਛੋਟਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰਾ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੱਸੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ, ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਗੁਰੂਆਂ ਅਤੇ ਪੀਰਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਲਿਪੀ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਜਾਓ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ

ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਗਏ ਹੋਈਏ। ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਅਸੀਂ ਹਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ? ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਖਿਆਲਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਜਰਾ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ?

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮੱਤ ਕਿਉਂ ਮਾਰੀ ਗਈ ਹੈ? ਇਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ? ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਗੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਹੈ? ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹਾਸਰਸ ਅਤੇ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੋਰ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ?

ਆਪ ਜੀ ਵੀ ਜਦ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਉੱਥੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਪੱਗ ਦਾੜੀ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ। ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਆਖਰ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਫੈਸ਼ਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਵਿੰਨ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਉੱਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਦੇ ਰਹੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਤੇ ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਲਹੂ ਲੁਹਾਨ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁਸਰੀ ਵਾਂਗ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਤੇ, ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਖਤਮ ਹੁੰਦੇ ਵੇਖ ਅਵੇਸਲੇ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਚਰਖੇ, ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ, ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ, ਪਿੱਪਲ ਪੱਤੀਆਂ ਹੁਣ ਅਜਾਇਬ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਜਾਇਬ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ।

ਪਰ ਆਪਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਅਜਾਇਬ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੀੜਾ ਆਪਾਂ ਚੁੱਕਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਆਪਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਸਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਪਛਤਾਉਣਾ ਹੀ ਪਵੇ।

ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦੇ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਦੱਸ ਸਕੀਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਨਾਂ ਸਿਰਫ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਹੈ।

ਜਰਾ ਸੋਚੋ, ਜੇ ਕਰ ਹਰ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਕੂਲ ਹੋਵੇ ਜੋ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸਿਖਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਜੋੜ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਕੌਣ ਢਾਹ ਲਾ ਸਕੇਗਾ?

ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਬੈਠ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਕਥਾ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਹੋਵੇ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹੀ

ਸਾਡੇ community center ਹਨ। ਸਕੂਲ ਹਨ। ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ clinic ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਦਰਿਆ ਦਿਲ ਡਾਕਟਰ ਆ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਸਥਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਵੇਪਰਵਾਹ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਲੱਭਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਨਵਾਉਣੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲੀ ਕਰਨੀ, ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਉਣੇ, ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਚਲਾਉਣੀਆਂ, ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਕਢਾਣੇ, ਸਿਟੀ ਦੇ politicians ਨਾਲ ਮੇਲ ਜੋਲ ਰੱਖਣਾ ਆਦਿ। ਪਰ ਜਰਾ ਸੋਚੋ, ਕਿ ਇਹ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਅਗਲੀ ਪੀੜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੱਖਣੀਆਂ ਨਾਂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ? ਇਹ ਲੰਗਰ ਕੌਣ ਛਕੇਗਾ ਜੇ ਕਰ ਅਗਲੀ ਪੀੜੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ? ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਕੌਣ ਸੁਣੇਗਾ ਜਾਂ ਰਖਵਾਏਗਾ ਜੇ ਸੰਗਤ ਹੀ ਨਾਂ ਹੋਈ? ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਕੱਢ ਕੇ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੱਸ ਲਵਾਂਗੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਣ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ, ਕੀ ਉਸ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ?

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ, ਦੇਖੋ, ਆਪ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹੋ। 15-20 ਸਾਲ ਅੱਗੇ ਧਿਆਨ ਮਾਰੋ। ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਆਪ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ? ਸ਼ਾਇਦ ਬਹੁਤ ਘੱਟ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜੀ ਸੰਭਾਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇ ਹੁਣ ਦੇਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਪਰ ਗੱਲ ਡਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਜਰਾ ਸੋਚੋ, ਜੇ ਕਰ ਸਾਡੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਸ਼ਤਾਂ, ਸਾਡੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ, ਪੋਤੇ, ਪੋਤੀਆਂ, ਦੋਹਤੇ, ਦੋਹਤੀਆਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਉੱਖੜ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਟੁੱਟ ਹੀ ਜਾਣਗੇ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੇ, ਉਸ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਮਲਾਹ ਦੀ ਕਿਸਤੀ ਵਾਂਗ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਡੋਲੇ ਖਾਣਗੇ।

ਜੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਸਭਿਅਤਾ, ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਨਿੱਖੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬਾਹਰ ਦੇ ਆਸਰਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਹੀ ਗੁਆਚੀ ਗਾਂ ਤਰਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੇਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸ਼ਾਂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਹੀ gangs ਵੱਲ ਤੱਕਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੇਧ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਭੈੜੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਹੀ ਸਹੀ। ਸੈਂਕੜੇ ਸਿੱਖ ਬੱਚੇ ਇਸ ਵੇਲੇ gangs ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਰਾ ਖਿਆਲ ਕਰੋ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਪੰਥ ਦੀਆਂ

ਅਗਲੀਆਂ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕਿੰਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ ਸਾਡਾ।

ਮੇਰੀ ਇੱਥੇ ਬੈਠੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਹੀ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਕੇ ਸੁਹਣੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਖੋਲਣ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਦੀ political interference ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਬਲਕਿ ਪੂਰੀ support ਹੋਵੇ। ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਹੋਵੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਆਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ political ਉਤਾਰ ਚੜਾਅ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਵੇ। ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਦਾ ਨਿਰੋਲ ਮੰਤਵ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣਾ ਹੋਵੇ। ਅਤੇ ਸਭ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵੀ ਵਿੱਲ ਨਾਂ ਕਰੋ। ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਵਿਹੁਣੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਨਾ ਕਰੋ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲਾਓ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੀਤ ਸੁਨਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਿਖਾਓ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਾਓ। ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਸਿੱਖ ਕੇ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮਨ ਵਸਾ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਬੱਚੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਧੇਗਾ। ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣੇਗੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕੰਮ ਤਕੜੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇੱਕ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਬੱਚਾ ਜੇ ਇੱਥੇ ਪਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇੱਥੇ ਬਿਤਾਉਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬਹੁਤ ਬੋਲੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਇੱਕਠੀਆਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਤਿੰਨੋਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲਣੀ ਅਤੇ ਲਿਖਤ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਆਪਾਂ ਸਿੱਖੇ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਟਾਈਮ ਨਹੀਂ। ਜੀ ਬੱਚੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੀ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਬਹਾਨੇ ਹਨ।

ਰੈਗੂਲਰ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਬੱਚੇ ਟੌਪ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਬੱਚੇ ਉੱਤਮ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਕਿਉਂ ਰਹਿਣ? ਇਸ ਵਿੱਚ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਕਿਉਂ?

ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੰਗਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਰੋਜ਼ ਪੰਜ ਰੁਪਈਏ ਦੇ ਦਿੰਦਾ। ਕੁਝ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਰੁਪਈਏ ਹੀ ਦਿੱਤੇ। ਮੰਗਤਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ, ਪਰ

ਕੁਝ ਬੋਲਿਆ ਨਾਂ। ਮੰਗਤਾ ਕੀ ਤੇ ਨਖਰਾ ਕੀ? ਕੁਝ ਸਾਲ ਹੋਰ ਬੀਤ ਗਏ। ਦੋ ਰੁਪਈਏ ਰੋਜ਼ ਮਿਲਦੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਅਠਾਨੀ ਦਿੱਤੀ। ਮੰਗਤੇ ਕੋਲੋਂ ਰਿਹਾ ਨਾਂ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦਾ, “ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਮੈਂਨੂੰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਦੱਸੋ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂਨੂੰ ਪੰਜ ਰੁਪਈਏ ਰੋਜ਼ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਸੋਹਣਾ ਚੱਲ ਜਾਂਦਾ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂਨੂੰ ਦੋ ਰੁਪਈਏ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਕੁਝ ਤੰਗੀ ਮੈਂਨੂੰ ਵੀ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂਨੂੰ ਅਠਾਨੀ ਦਿੱਤੀ। ਕੀ ਵਜਹ ਹੈ?” ਮੁੰਡਾ ਬੋਲਿਆ, “ਯਾਰ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦ ਮੈਂ ਕੁਆਰਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪੈਸਾ ਸੀ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪੰਜ ਰੁਪਈਏ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੋ ਰੁਪਈਏ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਬੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਅੱਠ ਆਨੇਂ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾਂ।”

ਮੰਗਤਾ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦਾ, “ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੱਲ ਸੁਣੋ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਮੇਰੇ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਂ ਨਾ ਪਾਲੋ?”

ਸੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਂ ਕਰਵਾਓ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਖਰਚ ਨਾਂ ਘੱਟ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਟੀਚਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਤਜਰਬਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮੇਰੀ ਪਰਖੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਬੱਚੇ 7 ਮਿੰਟ, ਸਿਰਫ਼ 7 ਮਿੰਟ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਣ ਤਾਂ ਉਹ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ ਸਿੱਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਦਾਤ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ 7 ਮਿੰਟ ਦਿਨ ਦੇ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦੇ?

ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਝਿਜਕ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸਭ ਬੱਚੇ ਟੀਵੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਕ- ਦੋ ਘੰਟੇ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਟਾਈਮ ਸਕਾਰਥਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਉਹ ਘੰਟੇ ਦੀ ਥਾਂ ਪੌਣਾ ਘੰਟਾ ਦੇਖ ਲੈਣ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ੧੦-੧੫ ਮਿੰਟ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਲਾ ਲੈਣ? ਅੱਜ ਕਲ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੌਖਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਡੀ.ਵੀ.ਆਰ ਆ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਐਡਵਰਟਾਈਜ਼ਮੈਂਟਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲੰਘਾ ਕੇ ਸਮਾਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਵੀ ਦੋ ਗੁਰਸਿੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਹਾਂ। ਮੈਂਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬੇਟੇ ਨੇ ਪੱਗ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸਰੂਰ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨਾਮੀ ਸਕੂਲ ਹਾਰਵਰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਲਾਅ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਬੱਚੀ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਦੇ ਮੈਡੀਕਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸੈਨ ਹੋਜੇ ਦੇ ਗਰੇਜੂਏਟ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਲਿਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਠ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਮੇਰੀ ਬੱਚੀ college ਗਈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂਨੂੰ ਉਸ ਦੀ call ਆਈ ਕਹਿੰਦੀ, “ਮਾਂ, ਮੈਂ ਕਦੀ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤੈਨੂੰ ਕਹਾਂਗੀ। ਪਰ ਮੈਂਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ (Mom, thanks for taking me to Khalsa School. ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਉੱਥੇ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਵਡਮੁੱਲਾ ਹੈ।” ਉਸ ਨੇ ਮੈਂਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਿੱਖ ਬੱਚੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤਲਬ ਸਮਝਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੁਗਾਤ ਦਿੱਤੀ।

ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਇਹ ਦਾਤਾਂ ਹਾਸਲ ਹਨ। ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲੀ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 20 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਕੂਲ ਸਰਦਾਰ ਮੋਲਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ, ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸਾਹਨੀ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਸਚਦੇਵ, ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖੋਲਿਆ। 20 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, “ਬੱਚਿਆਂ ਅਓਤ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜਣਾ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿਰਸੇ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਣ। ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਣ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਪਾਲਣ।” ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ ਦਾ ਇਹ ਮਿਸ਼ਨ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਜਦ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੇ ਚਾਰ ਗਰੈਜੂਏਟਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਏ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੈਨ ਹੋਵੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਸੇਵਾਦਾਰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਰ ਐਤਵਾਰ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ, ਸਭ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

20 ਸਾਲ ਬਾਦ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਹਰ ਸਾਲ ਲੱਗਭੱਗ ਛੇ ਸੌ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਬੱਚੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਖਾਲੇ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਢਾਲਣ ਲਈ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਦਰਜਿਤ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਗਾਇਣ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੀਰਤਨ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇੱਥੇ ਬੱਚੇ ਭਾਸ਼ਨ-ਬਾਜ਼ੀ ਵੀ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਵੰਡ ਸਕਣ। ਇਹਨਾਂ ਸਪੀਚ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸਰਲਤਾ ਨਾਲ ਢੂੰਘੇ ਖਿਆਲ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦਰਜੇ ਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਨਾਮ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਸਾਲ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਅਰਵਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ Boy Scouts Troop ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। Boy Scout of America ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅਸੂਲ Boy Scouts ਦੇ mission ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਿੱਖ ਬੱਚੇ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਣ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਡੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ, ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਸ ਸਕੂਲ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਦੀ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਪੰਜਾਬੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸਲੇਬਸ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਯੂਬਾ ਸਿਟੀ, ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ, ਲੋਡਾਈ, ਲਿਵਿੰਗਸਟਨ, ਸੀਐਟਲ ਵਿੱਚ ਦੇ, ਮਿਨੇਸੋਟਾ, ਮਿਨੀਆਪੋਲਿਸ, ਔਰੀਗਨ, ਇਲੀਨੋਇ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਬਹੁਤ ਖੁਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਹ ਹੀ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤ ਜਾਂ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੋਲੀ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿੱਥੇ ਸੁਚੱਜਾ ਸਲੇਬਸ ਹੋਵੇ, ਜਿੱਥੇ ਟੀਚਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਅਣਥੱਕ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੁਟ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ, ਜਿੱਥੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣ।

ਜੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵੀਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ, ਸੋਹਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ। ਸਭ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਾਂ ਸਭ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ ਉੱਦਮ ਕਰੀਏ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਿਖਾਈਏ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਅਮਾਨਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਈਏ। ਇਹ

ਸਰਮਾਇਆ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਆਪਾਂ ਸੁਰਖਤੂ ਹੋ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੂਰਬ ਮਨਾਏ ਤਾਂ ਹੀ ਸਫਲ ਹਨ ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਚਲੀਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਪੂਰਬ ਤੇ ਆਪਾਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰੀਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗਾਤ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ। ਦੇਖੋ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰ ਖੁਰਕਣ ਦੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜਨ ਝਗੜਨ ਦਾ ਟਾਈਮ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ, ਚਲਾਉਣ ਜਾਂ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਵਟਾ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਪੰਨਭਾਗ ਸਮਝਾਂਗੇ। ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਸੈਨ ਹੋਜੇ ਨੇ ਇੰਨੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ। (408) 224 3488.

ਭੁੱਲ ਚੁੱਕ ਦੀ ਖਿਮਾ। ਜੇ ਗੱਲ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਅਪਣਾ ਲੈਣੀ, ਜੇ ਗੱਲ ਨਾਂ ਚੰਗੀ ਲੱਗੇ ਭੁਲਾ ਦੇਣੀ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ॥

*****

ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਅਮਰਵੇਲ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਛਾਈ

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮਿਸ਼ਨਰੀ (510-432-5827)

ਕਰਾਮਾਤ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ- ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਬਜ਼ੁਰਗੀ, ਕ੍ਰਿਪਾ, ਚਮਤਕਾਰ, ਅਲੌਕਿਕ ਅਤੇ ਗੈਬੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਿੱਧੀ, ਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਕਰਕੇ ਮਾਤ ਪਾ ਦੇਣਾ ਆਦਿਕ ਹਨ। ਅਮਰਵੇਲ

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ਵੇਲ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੋਮਲ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਲੀ ਵੇਲ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਰੰਗ ਲਾਲ ਪੀਲਾ ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਨਾ ਜੜਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਜੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਬਿਰਖ ਦੀ ਛਿੱਲ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਬਿਰਖਾਂ ਉਪਰ ਫੈਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਚੂਸ ਕੇ ਪਲਦੀ ਤੇ ਵਧਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਿਰਖ ਮੁਰਝਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ

ਬ੍ਰਿਖਦਾਕਸ਼ਨੀ ਭਾਵ ਬਿਰਖ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਨਾਂ *Cassyta filiformis* ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਵੇਲ ਬਿਰਖਾਂ ਤੇ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਵੇਂ ਹੀ ਅੱਜ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਮਨ ਘੜਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਆਦਿਕ ਦੀ ਅਮਰਵੇਲ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰੂਪੀ ਸੁਹਾਵਣੇ ਬਿਰਖ ਦੀਆਂ ਆਤਮਕ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਰੂਪ ਟਾਹਣੀਆਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਮਨ ਹਠਤਾ, ਅਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਅਮਰਵੇਲ ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਬੜਾ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਵੇਂ ਹੀ ਸੁਣਨ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਇਹ ਕਰਾਮਾਤੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਾਰਟੂਨ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਤੋੜਦਾ ਅਤੇ ਮਨਘੜਤ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਮਰਵੇਲ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਵੇਂ ਹੀ ਇਹ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਰੂਪੀ ਅਮਰਵੇਲ ਸਾਡੀ ਮਨ, ਬੁੱਧ, ਦਿਮਾਗ, ਆਤਮਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਖੋਖਲਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਧਰਤ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰੱਥ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਬਨਾਏ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮ ਅਟੱਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ, ਅਵਤਾਰ, ਗੁਰੂ, ਪੀਰ ਜਾਂ ਪੈਗੰਬਰ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸ ਨੇ ਸਾਜੀ ਹੈ ਪਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਛੇਵਾਂ ਤੱਤ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ-**ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਰਿ ਤੁਧੁ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭਿ ਸਾਜੀ ਕੋਈ ਛੇਵਾਂ ਕਰਿਉ ਜਿ ਕਿਛੁ ਕੀਤਾ ਹੋਵੈ॥(736)** ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਦਾ ਕੰਮ ਬਲਣਾ, ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕੋਈ ਹੱਥ ਪਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅੱਗ ਸਾੜੇਗੀ, ਹਾਂ ਅੱਗ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੱਗ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਜਾਂ ਗੁਣ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਲ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਸ਼ੀਤਲ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਰਜੀ ਗਰਮ ਕਰੀਏ ਅੰਤ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਸਦਾ ਨਿਵਾਣ ਨੂੰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਡੂੰਗੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤਾਰੂ ਹੀ ਤੈਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤੈਰਨਾ ਨਹੀਂ ਅਉਂਦਾ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਸਕਦਾ

ਹੈ। ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅੱਗ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਹਰ ਖਾਣ ਨਾਲ ਜੀਵ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਟੱਲ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ—**ਮਹੁਰਾ ਹੋਵੈ ਹਥਿ ਮਰੀਐ ਚਖੀਐ॥ (142)** ਜੇ ਮਹੁਰਾ (ਜ਼ਹਰ) ਚੱਖਾਂਗੇ ਤਾਂ ਮਰਾਂਗੇ ਹੀ। ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਨੰਗੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਨੈਗੇਟਿਵ ਤੇ ਪਾਜੇਟਿਵ ਇਕੱਠੀਆਂ ਨੰਗੇ ਹੱਥੀਂ ਫੜੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਰੰਟ ਦੀ ਲਪੇਟ ਚ' ਲੈ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਉੱਡਦੇ ਹਨ ਮਨੁੱਖ ਉਵੇਂ ਨਹੀਂ ਉੱਡ ਸਕਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਬੇੜੇ ਆਦਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਸੰਤ, ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਕਥਾਕਾਰ ਗੁਰੂਆਂ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਾਂ ਸਮੇਤ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਡਾਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਟੱਲ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤੀ ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਦੀ ਅਮਰਵੇਲ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਫਲਾਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਪੌੜੀ 40 ਦਿਨ ਇਤਨੀ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹੇ ਤੁਹਾਡਾ ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਜਿਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਫਿਰ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਧੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਮਾਰ ਦਿਓਗੇ? ਤੁਹਾਡੇ ਵੈਰੀ ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਫਿਰ ਸ਼ਸਤਰ-ਬਦ ਹੋ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਫਲਾਨਾ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਨਿਸਚਿੰਤ ਰਹੋ। ਦੇਗ ਚੋਂ ਭੋਜਨ ਵਰਤਾਈ ਜਾਵੇ ਕਦੇ ਮੁੱਕੇਗਾ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਤਾਂ ਅਨਾਜ ਬੀਜਣ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਪਕਾਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਪਤੀ ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਫਿਰ ਇਸਤਰੀ ਫਰਜ਼ ਪਾਲਣ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ? ਤੁਹਾਡੀ ਮਹੱਬਤ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਫਿਰ ਤਾਂ ਟੁੱਟਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਜ਼ਹਰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਫਿਰ ਜਿਨਾ ਮਰਜੀ ਖਾਈ ਜਾਓ। ਜਲ ਡੋਬੇਗਾ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਤਾਂ ਜਲ ਤੇ ਹੀ ਤੁਰੇ ਫਿਰੋ। ਅੱਗ ਸਾੜੇਗੀ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਪਾ ਲੈਣ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੀ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ ਫਿਰ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦੇ ਯਤਨ ਛੱਡ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੇਸ ਆਦਿਕ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਾ ਮਾਲ ਹੋ ਜਾਓਗੇ, ਫਿਰ ਉੱਦਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ। ਫਲਾਨੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਏਨੀ ਵਾਰੀ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਲ ਛਕੋ ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਡਾਕਟਰ ਹਕੀਮ ਦੀ ਕੋਈ ਜਰੂਤ ਨਹੀਂ। ਬਾਣੀ ਲਾਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਕੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ

ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ? ਪੱਥਰ ਮੌਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਫਿਰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਪੀਹ ਕੇ ਬਾਰੀਕ ਕਰਨ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਜਰਾ ਸੋਚੋ ਜੇ ਜਲ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਉੱਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿੰਦੇ ਮਨੁੱਖ ਉੱਪਰ ਸਿੱਧਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ?

ਇਤਿਹਾਸ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਜ਼ਾਲਮ ਖਾਂ ਸੈਦਪੁਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ, ਸਾਧੂਆਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕਲਮੇ, ਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਮਾਲਾ ਤਸਬੀਆਂ ਫੇਰੋ, ਤਾਂ ਕਿ ਬਾਬਰ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਅੰਧੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾਂ ਕਰ ਸੱਕਣ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਰਦਾਨੇ ਸਮੇਤ ਪਕੜ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ਾਲਮ ਖਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਕਿ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਮਲਾ ਫੌਜਾਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਨਾਂ ਕਿ ਕਲਮੇ, ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰ ਜਾਂ ਮਾਲਾ ਤਸਬੀਆਂ ਆਦਿਕ ਪਰ ਹੰਕਾਰੀ ਹਾਕਮ ਨਾਂ ਮੰਨਿਆਂ ਜ਼ਬਰੀ ਕਲਮੇ ਤੇ ਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਾਏ ਗਏ। ਬਾਬਰ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਸੈਦਪੁਰ ਦੀ ਜਵਾਨੀ, ਧੰਨ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਇਜ਼ਤ ਆਬਰੂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਗਈਆਂ ਪਰ ਇੱਕ ਵੀ ਮੁਗਲ ਫੌਜੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਨਾਂ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਵਾਕਿਆ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ—**ਕੋਈ ਮੁਗਲੁ ਨਾ ਹੋਆ ਅੰਧਾ ਕਿਨੈ ਨਾ ਪਰਚਾ ਲਾਇਆ॥ ਮੁਗਲੁ ਪਠਾਣਾ ਭਈ ਲੜਾਈ ਰਣ ਮਹਿ ਤੇਗ ਵਗਾਈ॥....ਓਨੀ ਤੁਪਕ ਤਾਣਿ ਚਲਾਈ॥...ਜਿਨਿ ਕੀ ਚੀਰੀ ਦਰਗਹ ਪਾਟੀ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਮਰਨਾ ਭਾਈ॥ (418)** ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਿਰਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ, ਟਕਸਾਲੀ, ਸਾਧ-ਸੰਤ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਡੇਰੇਦਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਕੀ ਅਜੋਕੇ ਕਰਾਮਾਤੀਏ ਸਾਧ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲੋਂ ਰੂਹਾਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਆਦਾ ਤਾਕਤਵਰ ਅਤੇ ਸਿਆਣੇ ਹਨ? ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨਰਕ, ਸੁਰਗ, ਬਹਿਸਤ ਦੋਜਕ, ਲੱਖ ਚਉਰਾਸੀ, ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਅਤੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਲਫਜ਼ ਆਦਿਕ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਚਲ ਰਹੀ ਮਨੌਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ

ਗਏ ਹਨ ਨਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਨਾਟਕਾਂ ਚੇਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵਾਸਤਾ ਰੱਬ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕੋ! ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ, ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਆਤਮਕ, ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਦਾ ਹਰਿਆਵਲ ਬੂਟੇ ਉਪਰ ਕਰਾਮਾਤੀ ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਦੀ ਅਮਰਵੇਲ ਨਾਂ ਚੜ੍ਹਾਓ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆ ਰੂਪੀ ਕਰੁੰਬਲਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਧਣ ਫੁਲਣ ਦਿਉ।

ਦੇਖੋ! ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਤੰਡ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਕਰਾਮਾਤ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਕਰਮੀ, ਨਾਸਤਿਕਾਂ ਨੂੰ ਆਸਤਿਕ, ਆਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਮ ਯੋਗੀ, ਜਾਤਿ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਮ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕਰਾਮਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਨ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਬਜਾਏ ਨਿੰਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਕਰਾਮਾਤ ਬਾਰੇ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ-**ਨਾਨਕ ਸਾ ਕਰਮਾਤਿ ਸਾਹਿਬ ਤੁਠੈ ਜੋ ਮਿਲੈ॥(475)** ਭਾਵ ਮਾਲਕ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਜੋ ਦੇ ਦੇਵੇ ਉਹ ਹੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ। ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਆਦਿਕ ਪ੍ਰਿਯ ਹਨ ਜੋ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਜਾਣਾ ਹੀ ਅਸਲ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ-**ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪੈਨਣੁ ਖਾਣੁ ਸਭੁ ਬਾਦਿ ਹੈ ਧਿਗੁ ਸਿਧੀ ਧਿਗੁ ਕਰਮਾਤਿ॥ਸਾ ਸਿਧਿ ਸਾ ਕਰਮਾਤਿ ਹੈ ਅਚਿੰਤੁ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਦਾਤਿ॥ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਏਹਾ ਸਿਧਿ ਏਹਾ ਕਰਮਾਤਿ॥2॥(650)**

ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਗੋਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਭਾ. ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ-**ਸਿਧਿ ਬੋਲਨਿ ਸਣਿ ਨਾਨਕਾ! ਤੁਹਿ ਜਗ ਨੋ ਕਰਮਾਤਿ ਦਿਖਾਈ। ਕੁਝੁ ਵਿਖਾਲੇ ਅਸਾਂ ਨੋ, ਤੁਹਿ ਕਿਉਂ ਢਿਲ ਅਵੇਹੀ ਲਾਈ। ਬਾਬਾ ਬੋਲੇ ਨਾਥ ਜੀ! ਅਸਿ ਵੇਖਣਿ ਜੋਗੀ ਵਸਤੁ ਨ ਕਾਈ। ਗੁਰੁ ਸੰਗਤਿ ਬਾਣੀ ਬਿਨਾ ਦੂਜੀ ਓਟ ਨਹੀ ਹੈ ਰਾਈ। ਸਿਧਿ ਤੰਤ੍ਰੁ ਮੰਤ੍ਰੁ ਕਰਿ ਝੜਿ ਪਏ, ਸਬਦਿ ਗੁਰੁ ਕੇ ਕਲਾ ਛਪਾਈ॥42॥(ਵਾਰ-1) ਬਾਬਾ**

ਬੋਲੇ ਨਾਥ ਜੀ ਸਬਦੁ ਸੁਨਹੁ ਸਚੁ ਮੁਖਹੁ ਅਲਾਈ।ਬਾਝੋਂ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਹੋਰੁ ਕਰਮਾਤਿ ਅਸਾਂ ਤੇ ਨਾਹੀ॥ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਹਾ-**ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਅਵਰਾ ਸਾਦ॥(ਜਪੁਜੀ)** ਇਹ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਭਾਵ ਚਮਤਕਾਰ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਆਦਿਕ ਸਭ ਅਵਰਾ ਸਾਦ ਭਾਵ ਮਨ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਚਸਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਰੱਬ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਕਰਾਮਾਤ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਲਈ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਅਤੇ ਲਖਮੀਦਾਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਪੁਤਰੋ ਕਿੱਕਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮਠਿਆਈ ਝਾੜੋ ਅਤੇ ਆਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵਰਤਾਓ ਤਾਂ ਪੁਤਰਾਂ ਕਿਹਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਸੱਤਰੇ-ਬੱਤਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹੋ, ਸੋਚੋ! ਕਦੇ ਕਿੱਕਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਠਿਆਈਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ? ਤਾਂ ਲਾਗੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਭਾ. ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਤ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿੱਕਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਹੀ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬੱਸ ਰੁਕ ਜਾਓ ਗੱਲ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਦੀ ਹੈ ਨਾਂ ਕਿ ਮਿਠਿਆਈਆਂ ਝਾੜਨ ਦੀ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਠਿਆਈਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਈ ਮਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜੋ ਜਥਾਰਥ ਨੂੰ ਛੱਡ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਾ ਉੱਟ ਪਟਾਂਗ ਤਾਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਸਾਧਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਿਸੇ ਕਰਾਮਾਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਸਗੋਂ ਕਿਰਤ ਕਰਨ, ਵੰਡ ਛਕਣ ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਾਮਾਤ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਜੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤੱਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਚਮਤਕਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਡ ਭੰਨਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਫਿਰ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਕੱਲੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੱਖਾਂ ਸਾਧੂ ਭੀਖ ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਫਿਰ ਲੱਖਾਂ ਗਰੀਬ ਭੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਰਾਮਾਤ ਰਾਹੀਂ ਮਾਲੇ ਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਐਸ ਵੇਲੇ ਗੈਸ (ਪੈਟਰੋਲ) ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਸਮਾਨੀ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਫਿਰ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਨਦੀ ਨੂੰ ਫੂਕ ਮਾਰ ਕੇ ਗੈਸ ਜਾਂ ਪੈਟਰੋਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ? ਇਹ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਉੱਡ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਕਨੇਡਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦੇ, ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਕਿਉਂ ਅਉਂਦੇ ਹਨ? ਸੰਸਾਰ ਚ' ਹੋ ਰਹੇ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾ ਰਿਹਾ? ਹਰੇਕ ਦੇਸ਼ ਫੌਜਾਂ ਤੇ ਇਤਨਾਂ ਪੰਨ ਖਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਫੌਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਰਾਮਾਤੀ ਮੰਤਰ ਕਲਮੇ ਆਦਿਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਸਾਰ ਲੈਣ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਥੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੂਨ 1984 ਈ. ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜ਼ਾਲਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਰਡਰ ਨਾਲ ਫੌਜਾਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਾਪ ਨੇ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਨਾਂ ਵਿਖਾਈ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੰਗਤਾਂ ਅੰਦਰ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਕਰਦਿਆਂ ਸਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ ਪਰ ਜੋ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਨਾਲ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਉਹ ਹੈ ਕਰਾਮਾਤ ਅਤੇ ਜੇ ਇਕੱਲੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜਾਪ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਅੱਗੋਂ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਾਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਜਿੰਦੇ ਹੀ ਪਕੜੇ ਜਾਂਦੇ।

ਪਾਠਕੋ! ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਲਾਹੀ ਦਾਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ, ਬੁੱਝ, ਸਮਝ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਕੇ ਹੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾਂ ਕਿ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ। ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਦੀ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਨਾਲ ਹੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੀਤਾ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਖਾਦਾ ਭੋਜਨ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਭੁੱਖ ਤੇ ਪਿਆਸ ਨਹੀਂ ਮਿਟਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅੰਦਰ ਖੂਨ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ-**ਭੋਜਨ ਖਾਏ ਬਿਨਾ ਭੁੱਖ ਨਾ ਦੂਰ ਹੋਇ ਪਿਆਸ ਨਰ ਦੂਰ ਹੋਇ ਪੀਏ ਬਿਨ ਪਾਣੀ ਕੇ, ਤੈਸੇ ਕਲੀ ਕਾਲ ਘੋਰ ਅੰਧ ਬਿਖੇ ਮੁਕਤਿ ਨਾ ਪਾਵੈ ਬਿਨ ਗਿਆਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੇ (ਇੱਕ ਅਦੀਬ)** ਇਵੇਂ ਹੀ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ, ਵਿਚਾਰਦਾ, ਧਾਰਦਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਹੀ

ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-**ਜੇ ਕੋ ਖਾਵੈ ਜੇ ਕੋ ਭੁੰਚੈ ਤਿਸ ਕਾ ਹੋਇ ਉਧਾਰੋ॥(1429)** ਮਨਘੜਤ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਬਿਰਖ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਅਮਰਵੇਲ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਪ੍ਰੇਅ ਨਾਲ ਹੀ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂਆਂ-ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਰਾਮਤੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਕੋਰਾ ਝੂਠ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜਥਾਰਥ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਰਾਮਾਤੀ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਰੇਡੀਓ, ਟੀ. ਵੀ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਆਦਿਕ ਕਿਹੜੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨਾਲ ਬਣੇ ਹਨ? ਬਿਨਾ ਡਾਇਰੈਕਸ਼ਨ ਲਏ ਜਾਂ ਪੁੱਛੇ ਸਮਝੇ ਕੀ ਕਰਾਮਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਲੋੜ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਧਾਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦੀ ਨਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕਰਾਮਾਤੀ ਕਾਰਟੂਨ ਜੋੜਨ ਦੀ। ਜੇ ਕੁਝ ਮੱਤ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਪੀ ਕਰੀਏ। ਜੇ ਕੋਈ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ-**ਜੇ ਕਰ ਉਧਰੀ ਪੂਤਨਾਂ ਵਿਹੁ ਪਿਆਲਣ ਕੰਮ ਨਾਂ ਚੰਗਾ॥(ਭਾ.ਗੁ.)**

ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਕੱਟੜਵਾਦੀ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਮੱਕਾ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਨਾਂ ਕਿ ਮੱਕੇ ਕਾਅਬੇ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਘੁਮਾਈ ਸੀ। ਮੇਨ ਕੰਮ ਤਾਂ ਓਥੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਸੀ ਨਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਉਣਾ। ਅਣਹੋਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰੂਪੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਧੋਖਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂਆਂ-ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਗਿਆਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਬਚਾਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਟਕਾਂ ਚੇਟਕਾਂ ਆਦਿਕ ਕਰਾਮਾਤੀ ਅਖੌਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਸਗੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਾ, ਧਾਰਦਾ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸਗੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਾਂਇੰਟੇਫਿਕ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਲੋਕ ਮੀਡੀਏ ਰਾਹੀਂ ਜਾਗ

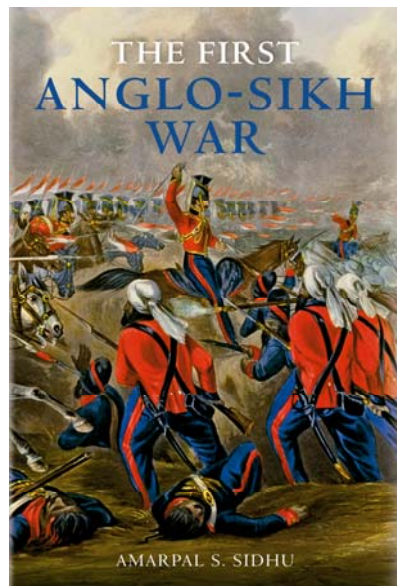
ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬੁੱਧੂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਚੰਦ ਮੰਗਲ ਆਦਿਕ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਕਰਾਮਾਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਠੱਗ ਟੋਲੇ ਸਾਧ ਸੰਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਫਿਰ ਤੋਂ ਕੌਮ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋੜ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਾਮਾਤ ਨਾਮ ਕਹਿਰ ਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤੱਤੀਆਂ ਤਵੀਆਂ, ਉਬਲਦੀਆਂ ਦੇਗਾਂ ਅਤੇ ਸੜਦੀ ਬਲਦੀ ਰੇਤ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਤਾਂ ਰਜਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਝੱਲ ਲਿਆ ਪਰ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਜ਼ਾਲਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਜ਼ੁਲਮ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉੱਪਰ ਸਹਾਰ ਕੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਤੇ ਨਾਦੇੜ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ (ਦੱਖਣ) ਵਿਖੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸਯਦ ਲਾਗੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਮਨ ਚ' ਈਰਖਾਂ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਮਹਾਂਰਾਜ! ਸਾਰੇ ਪੀਰ, ਪੈਗੰਬਰ, ਅਵਤਾਰ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਡੁਹਾਡੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਰਾਏ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਹੈ ਉਹ ਜੋ ਚਾਹਵੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦੂਸਰੀ ਕਰਾਮਾਤ ਇਹ ਹੈ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮੋਹਰ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਟਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਖਰੀਦਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦ ਸਯਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਸਯਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾ-ਜਵਾਬ ਕਰਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਨੀਵਾਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀਰ ਰਸ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰ ਲਾਲ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਮਿਆਨ ਵਿੱਚੋਂ ਤਲਵਾਰ ਪੂਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ! ਇਹ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ ਸਕਦੀ, ਤਖ਼ਤ ਉਲਟਾ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਹੋਰ

ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਫੌਕੇ ਡਰਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਮਦਾਰੀਆਂ ਦੇ ਖੇਲ ਹਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਾਮਾਤ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦੇਖ ਕੇ ਸਯਦ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਫੈ ਪਿਆ।

ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਖਾਤਰ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚਿਰ ਗਏ, ਸਤੀ ਦਾਸ ਰੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸਾੜੇ ਗਏ ਅਤੇ ਭਾ. ਦਇਆਲਾ ਜੀ ਉਬਲਦੀ ਦੇਗ ਵਿੱਚ ਉਬਾਲੇ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਸਰਹੰਦ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿਣੇ ਗਏ, ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਜਮੂਰਾਂ ਨਾਲ ਮਾਸ ਨੋਚਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕੱਟੇ ਗਏ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਈ ਸਗੋਂ ਸਬਰ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਰੱਬੀ ਰਜਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਜ਼ਾਮਲ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਇਆ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਲੀਲ ਵਕੀਲ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਦਾ। ਫਿਰ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਕਰਾਮਾਤੀ ਅਮਰਵੇਲ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਜੋੜ ਰਹੇ ਹਨ? ਕਰਾਮਾਤੀ ਅਮਰਵੇਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਸ਼ਤਰ ਨਾਲ ਕੱਟਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਨਾਂ ਕਿ ਹਉਮੈ ਅਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣ ਦੀ, ਜੋ ਅਮਰਵੇਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਬਿਰਖ ਉੱਪਰ ਛਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਭਾਣੇ ਉਲਟ ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਭਗਤ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅਨੁਯਾਈ, ਚੇਲੇ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਾਈ ਮੀਆਂ ਮੀਰ, ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਏ, ਰਾਮਰਾਏ, ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਫਿਰ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗੁਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਕਰਾਮਾਤੀ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਨਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਬਾਬਿਆਂ, ਰਾਗੀਆਂ, ਗੁੰਥੀਆਂ, ਕਥਾਵਾਚਕਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦੇ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਤੱਤ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਉੱਪਰ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਅਮਰਵੇਲ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਜਥਾਰਥ (ਸੱਚ) ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਰਹੇ ਹਨ। 510-432-5827 ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਟਾਂਦਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

*****

A new work entitled "The First AngloSikh war" is being released in September. The book combines a narrative of the campaign along with a battlefield guide to the sites of Mudki, Ferozehshah, Bhudowal, Aliwal and Sabraon. The book comes after two years research by the author both in British museums investigating first hand accounts of the war and on-site in Punjab at the battlefield locations.

The book features new scale maps for the first time. Previous history books tend to use sketches drawn by British combatants which can sometimes be grossly out of scale giving a distorted view of the battlefields. The new maps featured were drawn using satellite imagery to provide the most accurate maps available. The maps have modern roads, canals, train tracks overlaid onto the battle lines of both armies giving a better idea of what happened where in relation to modern landmarks.

The book also contains the earliest photographs (previously unpublished) of the battlefields and the British monuments taken during the 1870's tour of Lord Roberts, the British Commander-in-chief to the Punjab, less than 30 years after the events, showing the sites little changed from the time of the battles. Modern images of the sites are also included.

With the advent of GPS devices, the battlefield guide section in the book documents the GPS addresses of several hundred locations related to the war allowing visitors to explore the sites by themselves using their mobile phones.

The author Amarpal Singh Sidhu, commenced work after realizing no battlefield guide existed not just for this war but any of the major wars in the Indian subcontinent. In addition no heavyweight history books written by Sikh authors exists for this war, which played such an important part in Sikh history. Readers of history instead have to rely heavily on European authors like Gough and Innes, Cunningham and McGregor.

All the sites and especially Ferozeshah where the British Empire nearly came to an end are already affected by new buildings, structures and canals, he says. A rather ugly electricity substation now mars the position where Sir Hardinge, the Governor-General contemplated defeat during the night of the battle. The former Sikh camp is not cut through by a train track. Battlefields get no protection from the Punjab or Indian government unlike in Europe. It's important to understand the sites as only after this can preservation of these important places begin to take place.

Further details are available at www.thefirstanglosikhwar.com. The book launch takes place on the 7th September at the Royal Geographic Society, 1 Kensington Gore, London, SW7 2AR at 7pm and is open to all (Free entrance). The book is available on Amazon and from all good book stores.

[Amar pal Singh is the son of S. Gurbachan Singh Sidhu of U. K. who has published many books in English and Panjabi on Sikhism, four of which were published and are available from us. ED]